

JOSEP-NARCÍS ROCA I FERRERAS

1834-1891

TONI STRUBELL

Barcelona, novembre 2008

Generalitat de Catalunya
Departament de la Vicepresidència

La publicació d'aquesta obra ha rebut el suport
del Centre d'Història Contemporània de Catalunya

Fotografia de coberta: Institut Ametller d'Art Hispànic-Arxiu Mas
Dipòsit legal: B-48.947-2008

**JOSEP-NARCÍS
ROCA I FERRERAS**

1834-1891

TONI STRUBELL

SUMARI

Roca, Prat i l'ADN del nacionalisme català	7
La plenitud independentista	15
El cas d'Irlanda i la «Carta als Irlandesos»	31
El «patriotisme social»	43
La llengua catalana	55
El moment culminant: el Miting del Novetats	71
Conclusió	89
Índex onomàstic	101
Índex d'organitzacions	105
Índex de publicacions periòdiques	107

ROCA, PRAT I L'ADN DEL NACIONALISME CATALÀ

Si repassem el gruix de la literatura sobre l'origen del nacionalisme català modern, resulta molt majoritària la visió que n'atorga la paternitat, quasi en exclusiva, a Enric Prat de la Riba. Ell i el seu sector poden arribar a ser vistos no sols com el principal, sinó com l'únic motor de les idees que havien de conformar la teoria del catalanisme polític a finals del segle XIX. ¿No caldria també considerar les aportacions que hi feren pensadors i teòrics provinents del republicanisme federal? I, entre aquests, sobretot, la figura de Josep-Narcís Roca i Ferreras, gran «descobriment» de l'enyorat amic i historiador Fèlix Cucurull.

En contrast amb Enric Prat de la Riba (a partir d'ara, «Prat»), d'entrada pot semblar que Josep-Narcís Roca i Ferreras (a partir d'ara, «Roca») té pocs arguments sòlids per figurar entre els pares del catalanisme modern. Pocs li ho han reconegut almenys. Per explicar que hagi estat així, d'una banda es pot aduir que Roca morís abans de la celebració de la famosa Assemblea de les Bases de Manresa, generalment considerada la cerimònia «fundacional» del moviment catalanista. Per altra banda, al contrari que Prat, Roca no va exercir mai cap càrrec públic ni tan sols es va presentar a les eleccions. Tampoc no va protagonitzar cap acció política massa transcendental —fora del míting del Novetats que

tractarem al final d'aquest llibre— i això s'ha de tenir en compte. En canvi, sí va patir tant o més que Prat la repressió a mans de l'Estat centralista per la seva labor periodística, que fou una llarga cadena d'ensurts. Quasi totes les revistes federals i republicanes amb què va col·laborar van ser objecte de suspensions i multes, algunes degudes a escrits seus. L'any 1878, per exemple, l'article seu «Dos procediments per l'Emancipació»,¹ publicat en una revista que substituïa *La Renaxensa*, suspesa, va suposar greus problemes per a Roca, aquests a títol personal, per les consignes de tipus sobiranista que contenia. També a la important etapa de l'*Arch de Sant Martí* tindrà problemes Roca, fins i tot amb una interlocutòria de presó, per la publicació de l'article «Ni espanyols ni francesos».² Només la intervenció de poderosos contactes va facilitar que no hagués de patir una llarga pena de presó.

Encara que només fos per la valentia que hi mostrà, doncs, la feina periodística de Roca és mereixedora d'un reconeixement. Però ho és encara més perquè la seva teorització nacionalista va ser força anterior a la de Prat, que va néixer —l'any 1870— quan Roca ja portava anys col·laborant a la premsa republicana i federal. Certament, és injust que fins ara no se l'hagi reconegut universalment el paper d'important catalitzador del nacionalisme polític a Catalunya i d'home-pont entre dos corrents tan importants com eren el federalista i el que acabaria dient-se «nacionalista», potser gràcies al propi Roca.

1 *Revista Catalana* número 1, 31 d'octubre de 1878.

2 Tal com informen *La Renaxensa* (9 de novembre de 1886) i *El Diluvio* número 314 (10 de novembre de 1886).

Malgrat les seves diferències, Roca i Prat coincidiren en reivindicar la mateixa condició de «descendants» dels remences. Però un cop fet l'apunt, el cert és que aquesta mateixa circumstància històrica tindrà una lectura personal radicalment diferent per als dos homes. El vincle personal que subratlla Prat amb els remences, més que un concepte «alliberador» —individual o de classe— és un compromís amb la terra i els costums. El caracteritza una fascinació per l'antiguitat de la llei catalana, la qual seria la màxima revelació —segons afirma— de l'esperit del poble català al llarg dels segles. Per a Prat, admirador dels conservadors Duran i Bas, Savigny i Torras i Bages, el catalanisme polític havia de reflectir una societat organicista i antiindividualista en què l'historicisme, la religió, la família i el dret fossin peces claus. El que compta per a Prat no és la moderna concepció de la societat en base als ciutadans i els seus interessos, sinó la continuïtat de la comunitat nacional en funció del vell esperit de la llei. Inevitablement, aquesta orientació ideològica tradicionalista resulta en un pensament doctrinal clarament enfrontat amb el liberalisme i les noves idees democràtiques que persuadien els republicans federals. I aquest enfrontament es reflectirà en escrits d'uns i altres, sobretot a partir de la Restauració i l'any 1892, fins al punt que la necrològica de Roca a *La Veu de Catalunya* és de les poques que traspuen un punt d'agror.

Pel que fa a la reivindicació nacionalista i la confrontació amb Castella o Madrid la línia de Prat es basarà en gran mesura en la reclamació de poders arrabassats i la recuperació d'una manera pròpia de fer les coses, diferent a la de Castella. Prat no serà «separatista», com a tal, i cercarà un regeneracionisme que superi els valors polítics i genètics decadents que associava amb l'Espanya castellana. Per això mateix concebrà la recuperació

política de Catalunya en termes de regeneració *racial* i depuració històrica més que no com a exercici d'aprofundiment democràtic i alliberament social. En aquest aspecte, és interessant de veure com en contestar aspectes de les Bases de Manresa, l'any 1892, Prat ho farà des de la radicalitat *nacional* i no pas des del sentit estrictament democràtic que segurament ho hagués fet Roca.³ En aquest sentit cal entendre, per exemple, l'oposició de Prat al sufragi universal i d'altres drets democràtics que Roca defensava amb fermesa.⁴

Així, per a Roca, el marc nacional català reclamat serà el millor context en què es puguin desenvolupar l'individu, la democràcia i les llibertats civils des de la *volició* ciutadana. En tot cas, els sentiments nacionals eren una cosa que s'havia de «rectificar» o «purificar» per situar-los en una nova modalitat de patriotisme, eminentment social i democràtic, lluny del «patrioterisme» a què considerava que podia tendir el nacionalisme de dretes. Per tal d'aconseguir-ho, la consecució d'un Estat català republicà propi serà una exigència irrenunciable. Prat, per contra, tot i tenir clar que Catalunya fos la pàtria dels catalans, és contrari al separatisme i aspira merament a aconseguir un espai de poder per a Catalunya *dins* la monarquia espanyola, marc al què Roca atribueix l'origen de tots els mals. Per a l'exercici d'aquest poder, Prat no dubtaria a adoptar molts dels components autoritaris i paternalistes del règim finisecular espanyol, fins al punt d'arribar al flirteig

3 Malgrat la seva manifesta tendència a donar suport a temes catalanistes, genèricament, sense fer-ne causa partidista.

4 Vegeu la Secció VI de les *Reivindicacions de Catalunya* del *Compendi de la Doctrina Catalanista*, d'Enric PRAT DE LA RIBA i Pere MUNTANYOLA. Monografies Bages. Edicions Catalanes de Mèxic 1953. Prefaci d'A. Tona i Nadalmai.

—almenys teòric— amb idees d'un clar signe imperialista.⁵ Per altra banda, si en algun moment Roca havia contemplat la possible creació de territoris catalans a ultramar, ho havia fet inspirat en projectes republicans i alliberadors ideats —però mai no realitzats— per irlandesos emigrats als Estats Units.

Però les diferències encara són més clares en d'altres camps. Contràriament a Prat, Roca s'interessarà vivament pels moviments internacionalistes, dins els quals la República Federal catalana tindria un paper a jugar en el marc dels països llatins —primerament— però també en el context mundial. L'alliberament nacional, si no era un ideal individual i col·lectiu alhora, no el considerava vàlid *per se*. Per a Prat, en canvi, la reivindicació catalana és quasi exclusivament *nacional*, i l'ampliació de l'autonomia *individual* no serà un factor innat del projecte. Això queda clar si llegim la seva introducció al llibre *Regionalisme i federalisme* de Lluís Duran i Ventosa (1905). En aquest sentit, l'adscripció preferent de Prat i els conservadors a l'escola històrica de Savigny contrasta amb l'adscripció de Roca a les idees de l'escola filosòfica. Paral·lelament, l'arrel *religiosa* del catalanisme defensat per Prat xoca amb el nacionalisme agnòstic i social de Roca, això sí, sempre respectuós amb els creients. Més enllà de les divergències en la seva concepció, també el concepte de regeneracionisme és important per a ambdós homes. Però, de nou, la lectura que en fan serà diferent. Roca reivindicarà —segons apunta Jordi Llorens— un regeneracionisme nacionalista i revolucionari, d'arrel «inequívocament popular i democràtica». Per bé que tracti de justificar les seves idees regeneracionistes en la tradició històrica també, el que compta és la lectura moderna i alliberadora que en

5 Com defensa el capítol VIII de *La nacionalitat catalana*.

fa. Per a Prat, el regeneracionisme equival a un redescobriment d'un passat marcat per valors conservadors i «purificadors» que cal recuperar i perpetuar. Els antecedents històrics que l'interessen no són els revolucionaris, sinó els plenament enquadrats dins la continuació de l'*statu quo* i l'esperit pairal. Prat no està renyit amb la tradició monàrquica espanyola i no s'enfronta amb la idea d'una Catalunya enquadrada dins la monarquia espanyola. Roca, per contra, elogia constantment els catalans enfrontats amb el poder i els monarques, fossin aquests catalans o estrangers. Els buscaires, remences i «gorretes» són els seus herois, tant en el sentit nacional com en el sentit de classe. Roca, en contrast amb Prat,⁶ no es planteja un catalanisme interclassista com a finalitat, sinó que, com apunta Llorens «es dirigeix exclusivament al sector majoritari de la societat catalana, les classes populars, exclouent explícitament els sectors conservadors als quals acusa d'incompatibles amb el programa catalanista».

Jordi Llorens fa un nou i interessant paral·lelisme entre Prat i Roca en un article sobre Sebastià Farnés,⁷ teòric que cal situar —segons Llorens— en una posició intermèdia entre Roca i Prat de la Riba quant a l'aportació que fa al nacionalisme. Veu Prat com a mostra de «plenitud doctrinal», cosa per altra banda lògica si considerem que mor un quart de segle més tard que Roca. Tanmateix, ben significativament, Llorens —com Cucurull abans— considera que és Roca el primer i veritable introductor del terme i concepte de «nacionalisme» en associació amb el moviment catalanista. I potser és això el que n'hauria d'enfortir

6 I fins i tot amb el seu amic i company de redacció Sebastià Farnés.

7 *A Sebastià Farnés: un teòric del primer catalanisme polític*. Jordi LLORENS I VILA, *L'Avenç*, abril de 1981.

la reivindicació com a referent avui. Concretament, l'historiador parla de Roca com a principal exponent d'un «primer esclat explícitament nacionalista» a Catalunya, ni més ni menys. ¿Per què, doncs, no se li ha reconegut això amb més rotunditat? Llorens intueix que les idees de Roca van servir com a important estímul per a Prat i els joves catalanistes conservadors. Però Prat en cap moment ho admet. En aquest sentit, Llorens desqualifica la visió que dóna el mateix Prat sobre la gènesi del nacionalisme al pròleg de «Regionalisme i Federalisme» de Lluís Duran.⁸ I ho fa amb aquesta explicació:

«La pionera aportació de Roca i Ferreras o de Sebastià Farnés trenquen l'unilateral esquema que sobre el nacionalisme català Prat va dibuixar. No es tracta, evidentment, de minimitzar la contribució de Prat de la Riba, però sí d'insistir en el fet que la seva elaboració doctrinal no constituïa, en realitat, cap novetat en el pensament català de fi de segle, sinó que més aviat completava les que anys abans havien fet, potser amb totes les vacil·lacions que la popularització d'una nova doctrina comporta, un determinat nombre d'individualitats, sovint anònimes, des de les pàgines de les diverses publicacions catalanistes de l'època. El fonament de la doctrina nacionalista a Catalunya és anterior a l'aportació de Prat de la Riba; la gènesi del nacionalisme català no pot circumscriure's al limitat cercle dels elements procedents del Centre Escolar Catalanista, tot i que la seva contribució fou, evidentment, fonamental».

Josep-Narcís Roca i Ferreras, és, sens dubte, una d'aquestes «individualitats, sovint anònimes» a què fa referència Jordi Llo-

8 És una visió transmesa fidelment, segons assenyala Llorens, per A. Rovira i Virgili, i admesa acriticament pel gruix de la historiografia catalana posterior.

rens. La més important segons defensà durant més de vint anys Fèlix Cucurull, i que defenso jo avui. L'avaluació de l'aportació de Roca al nacionalisme català adquireix encara més alçada quan considerem l'evolució ideològica que es produiria posteriorment a Europa amb la crisi del capitalisme, l'eclosió dels partits socialistes, els conflictes mundials, la generalització dels principis democràtics, el concepte de l'autodeterminació i la consolidació del sindicalisme, etc, àrees en què les idees de Roca trobaran una compatibilitat o homologació força més importants que no algunes de les idees de Prat que ràpidament van quedar arnades, malgrat el seu èxit polític i ideològic més o menys immediat. En aquest sentit, no s'ha d'infravalorar l'èxit que tindran, en el decurs del temps, les idees més modernes, democràtiques i alliberadores de Josep-Narcís Roca i Ferreras. La diferència entre les herències que han deixat els dos homes rau sobretot en el grau de reconeixement que han rebut. Per entendre'ns, Prat ha tingut més fortuna a l'hora de ser reconegut pel nacionalisme en el seu conjunt (sobretot el de centredreta) que no pas Roca per l'esquerra catalanista —sobretot Esquerra Republicana de Catalunya—, que no estat prou tributària a l'hora d'admetre'n la paternitat ideològica. I potser és hora d'anivellar un xic més les balances, amb tot el respecte que es mereix l'obra de Prat de la Riba.

LA PLENITUD INDEPENDENTISTA

En contrast amb la primera fase proudhoniana i federalista que l'havia caracteritzat als anys 60 i 70, és per la seva evolució clarament compromesa amb l'independentisme que Roca deixarà més petjada. A partir dels anys 80 passa a considerar la consecució d'un Estat català una prioritat. No s'oblida de les regions i nacionalitats espanyoles —sobretot el País Basc— però el cert és que se'n sent defraudat en veure que a penes senten els ideals federalistes. Cada vegada veu Catalunya com un cas a part que calia alliberar. Roca comença a parlar de la presència de Catalunya dins l'Estat espanyol en termes cada cop més distants i escèptics, sobretot als seus articles de *L'Arch de Sant Martí* i *El Diluvio*. Així, a la terminologia que hi emprà Roca, mots com «pàtria» i «nació» tendiran a referir-se preferentment a Catalunya, i cada cop menys a Espanya.

Un concepte molt il·lustratiu d'aquesta tendència és una idea expressada a l'article «¡Amunt!»⁹ el mes de juny de 1886. Hi considera la presència de Catalunya dins Espanya com un «parèntesi» històric —però passatger— que un dia se superarà:

«Estém encara dins d'un paréntessis de l'història d'Espanya, paréntessis qu'obrí lo testament de Ferrán lo Católich quan deixá la

9 *L'Arch de Sant Martí* número 159, 13 de juny de 1886. p.549-551.

corona d'Aragó a son net major Carles, paréntessis que no está tancat encara, y dins d'aquest paréntessis asfixiador no anirém contra Espanya ni contra'l geni espanyol declarantnos contra l'unitat y reivindicant nostra independencia».

Segons Roca, el nacionalisme català està perfectament legitimat per tancar aquesta «parèntesi» en el moment en què ho consideri oportú. En fer-ho, Roca considera que desfarà un error històric de tràgiques i duradores conseqüències per als catalans.

Un altre concepte d'innegable ressò independentista, en l'obra roquista d'aquest moment, és el cultiu que fa d'un ideal esdevenidor per a Catalunya com a país independent. Abundaran a la seva obra les prediccions per a una Catalunya estatal, tot i que Roca admet que ell segurament no ho podrà veure personalment. Així apunta a inicis de 1886:

«Catalunya serà estat, confederat al menys, lo dia que resoltament ho vulgui».¹⁰

Uns mesos més tard tornarà a incidir en les seves «prediccions» sobre la Catalunya independent. En un article de maig de 1888, apunta que en el futur, la independència nacional es podrà aconseguir inclús sense violència:

«En nostre sigle y en lo vinent pot conseguirse sens violencias d'armas nostre ideyal, si fermament se vol».

10 Catalunya ab condicions d'estat. *L'Arch de Sant Martí* número 123, 7 de febrer de 1886. p. 113-116.

Igualment, el mes següent, referma la seva total convicció que Catalunya no obtindrà mai cap satisfacció autonòmica dins la monarquia espanyola. Ho proclama pocs dies després d'assegurar que Catalunya s'haurà d'estendre «fora de la servitud de Espanya», i tirar endavant en la seva emancipació nacional. Apunta que, en tot cas, les altres nacionalitats o regions peninsulars són lliures de seguir el seu exemple.¹¹

Aquestes prediccions independentistes no sempre es plantejaran en termes tan optimistes. També n'hi ha que preveuen dificultats per a la seva realització si no es compleixen els requeriments ideològics i estratègics que advoca. Així l'any 1887 apunta un cop més els perills que reportaria en el futur una possible indiferència de les classes populars envers la lluita nacional:

«Els enemics de l'autonomia de Catalunya trovarían un gran auxili en l'indiferencia dels petits menestrals, dels petits propietaris rurals y dels jornalers».¹²

També hi augura una futura persistència dels enemics del catalanisme, que —segons Roca— seguiran fent la guitzia per tal d'evitar la recuperació de la sobirania per part de Catalunya. Així anuncia allò que —segons opina— han d'esperar els catalanistes al segle següent:

11 Lo vol del catalanisme. *L'Arch de Sant Martí* número 338, 27 de maig 1888. p. 486.

12 ¿Sense qui no farém res? *L'Arch de Sant Martí* número 253, 19 de maig de 1887. p. 437-439.

«Y al siglo xx, y tant de bó que'ns enganyem, subsistirà encara per Espanya aquest concepte hostil als catalans».¹³

Davant d'això, Roca fa una crida per tal que els catalans siguin «enèrgichs, independents, constants, lliures, patriòtichs», i posa com a exemple a seguir la lluita dels irlandesos i gal·lesos.

Un altre article en què s'endinsa en les prediccions futures és «Temps favorables».¹⁴ Hi afirma que la progressiva emancipació d'Irlanda i de les repúbliques sud-americanes és un element que treballarà a favor de l'independentisme català. Són processos que assenyalen un futur de llibertats nacionals, sobretot si van acompanyats de llibertats democràtiques i individuals. Assenyalava que el procés d'alliberament d'aquests països

«va á favor de las llibertats y emancipacions, sobre tot si la independencia va acompanyada de la llibertat».

Apunta que ell no ho veurà, però que els catalans han d'estar amatents al futur de llibertats que poden aconseguir:

«L'autor d'aquest article ja será mort quant tal cas arribi; per aixó mentres pot tenir la ploma als dits fa aquestas advertencias y exhortacions als seus patricis, per demunt de todas las questions d'interessos materials, ben secundaris, que'ls divideixen y'ls paralisen».

Al mateix article apunta com el mateix Castelar —polític admirat per Roca— havia avisat a les Corts que un dia «Catalunya s'esta-

13 Fruits de l'enveja y de la tirania. *L'Arch de Sant Martí* número 275, 7 d'agost de 1887.

14 *L'Arch de Sant Martí* número 289, 24 de setembre de 1887.

bliría en República aliada de la francesa». Aquesta previsió l'aprofitarà per enrobustir les seves tesis de futur.

En aquest període, Roca es declara repetidament a favor d'una República Catalana independent amb plens drets d'Estat. De vegades expressa dues opcions paral·leles per al futur estatal de Catalunya: per una banda, un país que formés part d'una confederació amb Espanya, juntament amb Portugal si aquest darrer país volgués; i, per altra banda, un país que passaria a ésser totalment independent, amb una condició de mer «aliat» d'Espanya, com ho són les repúbliques sud-americanes o Portugal. Aquesta darrera serà l'opció que més seduirà Roca i ho subratlla contínuament. Afirmava sovint que ell només es conformaria amb una fórmula que «com a mínim» assegurés a Catalunya la condició d'Estat confederat amb Espanya. Tanmateix, reiteradament formula la seva preferència per la idea de l'Estat català totalment independent, i merament «aliat». Aquesta postura quedarà clara en una pregunta acusadora que fa als catalanistes conservadors el juny de 1887, en què els recrimina la seva falta d'ambició:

«Va gayre mes enllà de l'oficialitat de la llengua catalana, del dret civil català, ab el seu dret canònic y tot, y de la sencilla decentralització administrativa? Arriba fins al «Portugal de Llevant»?».¹⁵

Evidentment, en contrast amb els conservadors, Roca sí es mostra partidari de convertir Catalunya en el «Portugal de Llevant». Vol que recuperi la seva condició d'Estat independent, com una mena de Portugal però situat a la costa mediterrània. Uns mesos

15 Autonomia catalana y llibertat!. *L'Arch de Sant Martí* número 260, 12 de juny de 1887. p. 405-408.

després torna a mostrar aquest desig independentista en la insatisfacció que li produeix la falta d'empenya nacional dels catalans en general:

«Es possible que hi hagi catalans que's deturin y fins reculin no sols devant de l'idea de ser Catalunya un Portugal ó una Guatemala ab autonomia diplomática y tot; sino devant de l'idea de ser Catalunya una Argovia, una Turgovia, un Valais, un Vaud, un Grisons, un Tessino, (...)un Delaware, una Pensilvania, una Transilvania, una Hungría, un Canadá, una Australia, es dir, un Estat autònom unit?».

Roca no concep que hi hagi catalans que no sols titubegen davant el procés d'emancipació nacional, sinó fins i tot davant un tímid cantonalisme *a la suïssa* o *a la nord-americana*.

La reivindicació dels plens drets que caracteritzen una nació independent —com la portuguesa— tindrà la seva màxima expressió quan reivindica unes relacions diplomàtiques plenament independents per a Catalunya. En fixa la imatge a través de l'evocació d'un servei diplomàtic «ab barras a las ambaixadas». En un article de l'any 1885, defineix de la següent forma les seves aspiracions:

«Nostres ideals arriban fins á que un dia nostras barras catalanas resplandissen solas, sens lleons, castells, cadenas ni magranas, sobre las portas d'embaixadas catalanas a Madrid, Lisboa, París, Roma, Lóndres, Berlin, Viena, Washington, Lima, Quito, etc., y sobre'ls portals de cents consulats catalans; que'l pendó de nostras barras, quatre, no duas, se desplegués al vent sobre casas d'embaixadors y cónsuls de Catalunya per tot arreu. Aquestas aspiracions nacionals, com deyan los italians fa més de vint anys, partanyen á la

conciencia ja del ciutadà ja del poble, y res hi tenen que veurer las lleys, ni l'Estat».¹⁶

També aquí Roca planteja la futura Catalunya «ideal» com un retrobament amb un passat estatal en què el país comptava amb plenes competències diplomàtiques. La seva pretensió és que aquesta tradició es recuperi per a Barcelona i la nació sencera. A l'article «Embaixadas y consulats de Catalunya», per exemple, planteja que Catalunya ha de tenir aquestes competències ja que ni espanyols ni francesos estan legitimats per representar els catalans.¹⁷ Apunta tots els moments històrics en què Catalunya ha desenvolupat una intensa activitat diplomàtica pròpia al marge d'aquells dos estats usurpadors. Recorda les relacions diplomàtiques oficials que la Generalitat havia promogut en moments crucials: les mantingudes, per exemple, amb Enric IV de Castella o Renat de Provença al segle xv; però també, més modernament, amb Felip IV d'Espanya, Lluís XIII de França, la Reina Anna d'Anglaterra o els Estats Generals d'Holanda durant els segles xvii i xviii. Veu les ambaixades catalanes no sols com un

«fet històric» sinó també com a «part d'un ideal de temps á venir ab lo que van morir los últims catalans independents».

Són uns drets que, com hem vist abans, serien recollits —segons Roca— al Missatge a la Reina Regent de la Lliga de Catalunya l'any 1888.

16 L'ensenyansa y estudi del catalá. *L'Arch de Sant Martí* número 112, 25 de desembre de 1885. p. 1007-1010.

17 Argument que en una altra ocasió havia portat al seu encausament judicial.

En més d'una ocasió recordarà que havia estat des de «molt jove» que havia defensat la idea de les «barras a las embajadas». També hi farà referència en els actes públics més importants en què intervé. Així al discurs de Sabadell¹⁸ hi declara:

«Per la República democràtica catalana ja confederada, ja solament aliada com Portugal i les Repúbliques hispano-americanes i per l'autonomia política i diplomàtica de Catalunya amb ambaixades i consultats catalans a Madrid i per tot».

També al famós míting del Novetats —el 25 de juliol de 1886— parlarà públicament de les «embaixadas» i curiosament, ho fa just després de comentar que no vol «comprometre» les personalitats presents al míting amb idees massa radicals. Les seves paraules seran:

«No vull comprometre ab las autoritats á la reunió dihent quins son els meus ideals per Catalunya; las nostras quatre barras sobre las portas d'embaixadas á Madrid, Lisboa, París y tot arreu com Portugal».

Cal demanar-se: si parlar d'«ambaixades catalanes» no era comprometedor, quines serien les idees comprometedores que no defensaria internament el prudent Roca, oimés quan veiem que ell mateix remata el concepte amb la suggerent pregunta:

18 «Extracte del discurs d'En Narcís Roca à la reunió fraternal de las redaccions de *L'Arch de Sant Martí* y *El Sabadellés*, l'1 d'agost de 1886 á Sabadell. VII.» *L'Arch de Sant Martí* número 189, 24 de setembre de 1886. p. 924-927.

«¿Qui posa barreras á la inmensitat del mar ó cadenas á las alas dels vents?». ¹⁹

Roca no es limitarà a reivindicar les «ambaixades catalanes» a la premsa nacionalista i en català. Igualment, a *El Diluvio* també demana als federals i republicans que puguin trobar «ridícula» aquesta idea, que no la injuriïn sinó que es limitin a discutir-la. ²⁰ El cert és que el concepte i vindicació d'una plena vida diplomàtica per a Catalunya és un signe incontestable de l'abast independentista de la seva ideologia. Certament és un dels aspectes que interessarà els hereus ideològics del seu independentisme i que serà objecte de record més de 30 anys després de la seva mort. ²¹ També cal dir que serà el motiu que més escandalitzaria la premsa de Madrid en les cròniques sobre l'acte del Novetats.

Roca dedica molta reflexió als aspectes més estratègics del seu independentisme en aquesta etapa. De fet serà un fort condicionant de les seves propostes conjunturals. Alhora s'intueix que condiona la manera en què aquestes s'expressen. Ara ja no serà el possibilisme més aviat moderat dels darrers anys 70 que el caracteritzarà sinó una insistència que els catalans estiguin amatents a qualsevol ocasió que se'ls presenti per prosseguir en el camí de l'emancipació nacional. Així, en un article de 1885, ²²

19 *Idem*. *L'Arch de Sant Martí* número 172, 25 de juliol de 1886. p.720-724.

20 Súplica de discusión. *El Diluvio* número 300, 27 d'octubre 1886. p.8.584-8.586.

21 Ens referim a la nota: Aviat serà una realitat el pensament de l'inoblidable J. Narcís Roca i Ferreras en la carta llegida l'any 1885 (*sic*) en el miting celebrat en el Teatre Novetats per iniciativa de l'antic Centre Català les barres de Catalunya sobre les portes dels consulats i les embaixades. *Òrgan d'Estat Català* número 4, 2 de gener 1923.

22 La llibertat regional a la mercè de Catalunya. *L'Arch de Sant Martí* número 101, 15 de novembre de 1885. p.875-877.

després d'encapçalar l'escrit amb una significativa cita de Pau Claris,²³ anima els catalans a «aprofitar qualsevol moviment polític fondo, radical, que hi hagi en lo centre» per fer caure el centralisme. A continuació apunta el que entén com a possibles moments aprofitables, per exemple:

«avuy l'assumpto de las Carolinas y las humillacions ahont l'actual govern ha portat á Espanya».

També apunta les intrigues absolutistes o la qüestió dels consums com a temes que poden donar peu a un

«moviment enérgich, general, ab eco, ressó y simpatias en todas las provincias».

En aquesta preocupació estratègica també presta la seva atenció a d'altres fronts paral·lels, però també importants, on es pot avançar. Una àrea que l'interessa és la política municipal. Així apunta com des dels consistoris de Catalunya hi hauria moltes possibilitats de boicotejar la política centralista en àrees com ara els impostos, els tractats de comerç amb França i Anglaterra o la codificació civil.

«Tot dependeix de l'actitut patriòtica, independent, catalana, ó cortesana, servil, aduladora, de las corporacions y representants de Catalunya».

En un article següent,²⁴ Roca estén aquesta estratègia oportunista a una àrea tan especial com és la monarquia i la successió

23 ¿Qué'ns falta, catalans, sino la voluntad?.

24 Alerta Catalunya. *L'Arch de Sant Martí* número 105, 29 de novembre de 1885.

de la corona espanyola. La mort d'Alfons XII i la incertesa sobre la successió podien ser —segons Roca— una altra de les ocasions estratègiques que calia aprofitar. La consigna que apunta és clara: Catalunya havia d'aprofitar, diu

«tot aconteixement de la política general espanyola.... en benefici de la reivindicació de sos drets.»

També considerava interessant que a partir d'aleshores una princesa Hapsburg i austríaca actués de Reina Regent mentre el futur rei —Alfons XIII— no arribés a la majoria d'edat.

«La mort dels reys que no deixen fills ó deixen fills menors d'edat, obre un periodo en que poden los pobles varonils obtenir grans reformas. No'ns quedém curts com nostres antepassats quant moriren lo rey Martí l'any 1410 y Carles II l'any 1700».

En aquest aspecte creu especialment legítima una actuació catalana en aquesta línia ja que els espanyols n'haurien creat un precedent:

«Fem com los espanyols que cuant morí Fernando VII imposaren reformas de la propietat señorial, aboliren la monarquía absoluta...»

L'interès pels aspectes estratègics portarà Roca a considerar detingudament la conveniència dels diferents fronts de lluita que s'obren al catalanisme durant els anys 80. A l'article «Avant sense deturarnos»,²⁵ per exemple, opina que els conflictes concitats

25 *L'Arch de Sant Martí* número 157, 6 de juny de 1886. p.526-527.

a l'entorn dels tractats i els aranzels mai no serien, per si sols, el detonant²⁶ que faria esclatar un ample moviment independentista d'esquerres a Catalunya. En tot cas, volia que l'agitació provocada pel tema dels aranzels s'estengués

«á todas la qüestions de drets morals. Desitjém y demaném que no sian solsament las qüestions materials, las d'interessos de fabricació é industria, las únicas que mogan, agitin y exaltin á nostra antiga nacionalitat y Estat».

Volia que els catalans no sols pensessin en les millores materials, sinó en la independència nacional i d'altres conceptes ideològics de qualitats morals superiors.

Al mateix article, Roca aprofundeix en el tema del «detonant» necessari per a un canvi revolucionari i apunta la dificultat que històricament ha comportat la seva aparició per encetar un procés independentista al país:

«...no comensá l'any 8, ni l'any 68, ni l'any 73, ni l'any 74 per la reivindicació de l'independencia nacional, com era tan fácil».

Malgrat tot, considera que en algun moment el fet s'haurà de produir:

«Per una qüestió ó altra deu comensar lo moviment, agitació y protesta de Catalunya».

26 Lenin, molts anys després, usaria en aquest mateix sentit el terme *isgra* per referir-se a l'espurna que havia de provocar l'incendi de la revolució. A Roca segurament l'hagués agradat el concepte.

Fa un repàs de les temàtiques que podrien haver donat resultat en els darrers temps —llengua, dret civil, centralització i uniformització— però que considera que no han funcionat. Conclou que la qüestió aranzelària, malgrat no ser la que ell hagués triat, podria encara servir per «començar» el procés desitjat:

«Ja que no va comensar per la qüestió de l'idioma català perseguit, ni per la del dret civil, ni per la centralisació y uniformitat creixents.... que comensi per la qüestió aranzelària».

Ara bé, Roca deixa constància de la contrarietat —quasi la desesperació— que sentirà si l'aposta estratègica pel tema aranzelari es queda —un cop més— en una mera qüestió d'interessos i ordre material:

«Mes, per l'amor de Deu, per la sanch de Crist, si Catalunya es religiosa, per la memoria sagrada dels antepassats...²⁷ si Catalunya te conciencia, que no's deturi aquí, com tantas vegadas, lo moviment catalá».

Roca apunta que aquesta possibilitat li resultarà especialment molesta ja que considera que a canvi de la «protecció fingida á nostras manufacturas» els catalans s'ho havien deixat arrabassar pràcticament tot:

«ho havém aguantat tot com uns esclaus cobarts, havém aguantat insults y tiranías com los més abatuts, "leyals, fidels" é infelissos castellans.... Per una mentidera protecció, per la qüestió aranzelària

27 Malgrat el seu agnosticisme confessat, cal notar una clara tendència de Roca a usar un llenguatge de clara extracció catòlica.

y de las fábricas, nos havém deixat arrancar la llengua... hem renunciat a la independència complerta».

Roca acaba amb una crida perquè els catalans s'apliquin a la lluita sense deturar-se, sense atendre a mers guanys materials:

«Prou n'hi ha d'aquesta vida de suïcidi, catalans [...] Comensém; no'ns deturém may en lo camí de nostras reivindicacions».

Malgrat la voluntat d'«anar més enllà», com apunta a l'article «Incompatibilitats hispano-catalanas»,²⁸ Roca és realista i conscient que els passos cap a la independència no seran senzills. En aquest aspecte, l'estratègia que impulsa Roca serà la d'aprofitar l'accés als diferents estadis que poden permetre l'arribada gradual de la llibertat «complerta»:

«Anem los catalans á la autonomia; si no podem arribarhi de cop y volta, anemhi per'l camí de la succesiva desconcertació del estat. Ja que ab lo sistema monarquich no podem arribar ni á la descentralisació administrativa, anem ab la República descentralisada; si no podem sortir de cop y volta de l'unitat y centralisació á la autonomia complerta, anem per lo regionalismo y per lo sistema federatiu, com medis pacífichs y emancipadors de tots los espanyols, fins dels desdixats y pobres superbiosos de l'Espanya castellana».

Un cop més veiem que per a Roca conceptes com «República descentralitzada», «regionalisme» o «sistema federatiu» no són més que estadis o esglaons que cal superar en el camí cap a allò que realment interessa: l'alliberament complet de Catalunya.

28 *L'Arch de Sant Martí* número 161, 20 de juny de 1886. p.573-574.

Enlloc ho expressarà tan clarament com en la raó que dóna per assistir —malgrat la seva malatia— a la reunió periodística de Sabadell l'agost de 1886:

«Sols la causa de l'Independencia de Catalunya'm porta aquí, trayentme del recó ahont me tenen enfonzat las malaltias y la tristesa».²⁹

29 «Extracte...», *L'Arch de Sant Martí* número 179, 22 d'agost de 1886. p. 805-808.

EL CAS D'IRLANDA I LA «CARTA ALS IRLANDESOS»

En el conjunt de l'obra de Roca, crida l'atenció la seva atenció al tema del sobiranisme en d'altres punts de món on hi havia conflictes semblants al català. Més enllà de l'interès que mostra Roca pels casos d'Estats Units, Bohèmia, Polònia, Suïssa, Alsàcia etc., el cas que més l'interessa i ocupa, a partir dels anys 80, és el d'Irlanda. Sens dubte el desenvolupament de la lluita independentista d'aquest país serà clau en l'evolució del pensament roquista respecte al propi nacionalisme català. Fins i tot n'afectarà la terminologia en fer que introdueixi termes com «home-rulers» o «self-government» als seus articles, i no sols en referència a Irlanda. Ajuda a introduir Irlanda com a gran icona i punt de referència dels nacionalistes catalans, fenomen que podríem dir que encara cueja avui. Alhora serà el laboratori on Roca veurà produir-se amb més perfecció l'acoblament dels components nacionalista i social que considera el còctel ideal per a revolucionar la societat —concretament la catalana— cap a la seva plena llibertat.

Per bé que serà a mitjan anys 80 que s'acabaran d'establir amb més claredat els paral·lelismes entre catalans i irlandesos, els èxits del Home Rule Party de Charles Stewart Parnell a partir de 1874 no devien passar desapercebut per a Roca i d'altres nacionalistes catalans. Aquell any els *home-rulers* moderats havien

guanyat la meitat dels escons irlandesos amb un programa que reclamava un Parlament propi. Emprant mètodes parlamentaris i constitucionals, Parnell havia aconseguit una influència notable per al seu partit, arribant a ser el veritable jutge de moltes votacions al Parlament de Westminster. L'any 1882, la situació irlandesa rebrà un impuls important en produir-se un acord entre Parnell i el líder dels liberals britànics, William Gladstone. Ara bé, el creixement de la repressió provocada pels assassinats de Phoenix Park fa que es produeixi una radicalització de la situació política. Aquest fet resulta en l'elecció, l'any 1885, d'una proporció encara més gran de diputats *home-rulers* enfront dels anti-autonomistes que es caracteritzen pel seu conservadorisme. Els primers aconseguiran vuitanta-cinc diputats contra els disset dels segons. L'any següent Gladstone defensarà al Parlament de Westminster el *Home Rule Bill* —una llei per atorgar l'autonomia a Irlanda— però hi serà derrotat per un escàs marge de vots.

En els anys 60, 70 i 80, els esdeveniments polítics que tenen lloc a Irlanda són seguits amb gran interès des de les diferents branques del catalanisme, des dels catalanistes republicans fins als regionalistes monàrquics.³⁰ Curiosament, però, algunes de les observacions que inicialment fa el mateix Roca sobre la política de Parnell —en clar contrast amb el que succeïria després de 1886— no són del tot positius. Denoten un cert aire crític amb l'estratègia dels *home-rulers*. En un article posterior a la

30 Per exemple, J. Mañé i Flaquer ja s'interessava pel tema irlandès als anys 60. L'any 1866 concretament parla del conflicte a *La Reforma de Madrid (La situación de Irlanda)*, número 124, Año II. 28 de febrer de 1866), però no creu en —ni advoca— cap possibilitat d'escisió. El regionalista conservador J. Román i Puigdemongolas i el grup de La España Regional també s'interessaran pel tema als anys 80.

votació fallida del Home Rule Bill,³¹ per exemple, Roca recorda que dos cops —l'any 1878 i l'abril de 1886³²— ja havia pronosticat que la causa irlandesa no avançaria si no comptava amb el suport de les altres nacionalitats britàniques, Escòcia i el País de Gal·les. Certament, aquesta era la línia que caracteritzava el Roca més «federal» o pragmàtic dels anys posteriors a la Restauració borbònica.³³ Tanmateix, malgrat l'esmentada «derrota» al Parlament, en conjunt Roca considera positiva la iniciativa —que no dubta en qualificar de «triunfo»— perquè veu que amb la presentació del Home Rule Bill, l'emancipació d'Irlanda s'ha consignat com a tema a l'agenda política de les Illes Britàniques. Roca assegura que a partir d'ara la veu d'Irlanda ja no podrà ser ofegada de nou. Tot i així, en futurs articles encara ha d'insistir en més d'una ocasió, en la conveniència estratègica que els irlandesos s'atreguin les simpaties de gal·lesos i escocesos en la seva lluita.

Malgrat els titubeigs inicials respecte a l'estratègia dels *home-rulers*, al llarg de 1886 i 1887 Roca s'anirà convertint en un defensor destacat de la causa irlandesa, de la qual acabarà convertint-se en el principal propagandista a Catalunya. Així, en un article publicat a *El Diluvio*,³⁴ proclamarà:

31 El triunfo de Irlanda. *La Publicidad* número 3.054, 13 de juliol de 1886. p. 1.

32 Als articles Dos procediments per l'emancipació. *Revista Catalana*, 31 d'octubre de 1878; i a *La Publicidad*, 4 d'abril de 1886.

33 En què manifestava la seva oposició al fet que les regions i nacionalitats oprimides actuessin «prescindint de las otras regions que forman la naci6n, mirantlas com si fossen extranjeras y fins hostils».

34 Triunfos modernos del regionalismo. *El Diluvio* número 364, 30 de desembre de 1886. p. 10.491-10.493.

«gran triunfo ha obtenido en nuestros días la causa de la independencia regional y de los nacionalistas en Irlanda».

Segons Roca, aquest triomf l'hauria facilitat en gran mesura l'existència prèvia de les llibertats d'impremta, reunió i associació del Regne Unit, superiors a les vigents a l'estat espanyol. Per altra banda, en un diari tan tradicionalment poc procliu al nacionalisme com *La Publicidad*,³⁵ Roca hi lloarà un altre aspecte que admira del nacionalisme irlandès: el seu caràcter social:

«Los nacionalistas y demás independientes³⁶ irlandeses en vez de encerrarse en una mera cuestión política, jurídica, ó filológica reducida á la clase media,³⁷ han tendido ambas manos á las clases populares, á los desheredados que no poseen propiedad, á los labradores de “remensa” de allá, y el cuarto Estado irlandés, viendo que la cuestión no era exclusivamente política, jurídica ó de idioma...».

Roca considera que aquesta política popular és la clau de la fortalesa i unanimitat irlandeses, i el tret que caracteritza la seva causa: «de aquí su unión y su victoria». A continuació Roca farà paral·lelismes immediats entre la lluita a Irlanda i el seu equivalent català, en aquest cas per suggerir què li falta al darrer:

«si el pueblo no levanta el edificio, si no apoya una causa, si la mira con indiferencia, aunque esta sea benévola, nada ó bien poco obtendrá la causa suscitada».

35 Ingleses é irlandeses. *La Publicidad* número 3.338, 22 d'abril de 1887. Article sense firmar però amb totes les característiques de l'estil de Roca.

36 Paraula que usa Roca reiteradament en referència als nacionalistes i independentistes.

37 Una clara referència a les limitacions del catalanisme.

Ara bé, en compensació, també ha de reconèixer que el poble i els polítics britànics són molt més receptius a la causa irlandesa que no els seus equivalents espanyols.

En un article inclòs al número extraordinari que *L'Arch de Sant Martí* dedica a Irlanda,³⁸ Roca en destaca l'element que més l'ha de fascinar i que més lliga amb la seva pròpia manera de veure el tema nacional: la participació popular. Defineix així la lluita del poble irlandès, en contrast amb la d'altres contextos nacionalitaris:

«Un dels caràcters que distingeixen d'altres moviments de reivindicació de llibertats regionals al d'Irlanda, es la part activa y principal que hi prenen las classes populars. La gran forza y potencia de la causa irlandesa te per fonament que las classes anomenadas inferiores, aixís de las ciutats com del camp, s'han tirat de cap, com se sol dir, á la lluyta per l'emancipació de la nacionalitat, per l'autonomía del país».

A continuació apunta l'estreta relació que hi ha entre la qüestió dels drets personals i la causa irlandesa en si. Alhora assenyala la confiança que tenen els irlandesos en els seus representants parlamentaris:

«La llibertat d'Irlanda representa la llibertat personal ó individual de l'irlandés, y aixís surten representants al Parlament, irlandesos de veritat y no representants esclaus dels partits de l'Estat».

Aquesta realitat la contrasta amb la situació a Catalunya, on —segons opina— als parlamentaris només se'ls pot considerar

38 Lo poble irlandès. *L'Arch de Sant Martí* número 249, 1 de maig de 1887. p.370-372.

mers «esclaus de partit». Reflectint una preocupació ben viva en sectors de l'esquerra catalana més escèptica amb el tema nacional, Roca insisteix que a Irlanda les classes populars confien plenament en la causa nacional. Creuen que el fet d'aconseguir unes institucions legislatives i executives pròpies no farà minvar les llibertats populars —personals, civils i constitucionals— que existeixen en l'actualitat sota el domini britànic. I no sols això, sinó que «á mes las aumentará, resoldrá la qüestió social». En conseqüència amb aquests plantejaments, opina que

«las classes populars son allí tan entusiasmadas de l'independencia d'Irlanda, com pujan serho'ls homens d'estudi y coneixements, animats per l'esperit del dret históric y del dret filosófic».

A continuació considera que malgrat la derrota que ha patit el *bill* de Gladstone, Irlanda està ben encaminada per arribar a la victòria:

«Triunfa la causa irlandesa al mitj de ser vensuda, perque no's reduceix á una part de la classe mitjana, literaria ó instruida; si no que abraça á tot lo poble».

Evidentment, cal pensar que les observacions que fa Roca del cas irlandès són d'una rellevància absoluta pel que fa a les seves inquietuds catalanes. Quasi tot el que en diu tindrà una lectura catalana, explícita o no. Va veient que Irlanda és l'escenari on les teories que ell defensa per a Catalunya s'estan aplicant amb més exactitud i efecte. A Irlanda es produeix aquell maridatge especial entre lluita nacional i lluita pels drets socials i econòmics —protagonitzades ambdues en gran part pel «quart estat»— que voldria veure produir-se a Catalunya. Apunta que a Irlanda el po-

ble no sols hi participa, sinó que —emprant terminologia de la Catalunya de 1714— és el «braç» que lidera la lluita per la independència de la nació sotmesa. Així felicita Roca el quart estat irlandès:

«Gloria al poble irlandés, brás fortíssim de la pàtria y fonament sólit y ample de la causa nacional d'Irlanda».

Roca acaba d'arrodonir les ensenyances irlandeses —en aplicació al poble de Catalunya— amb la següent extrapolació:

«Semblant gloria ha de mereixer lo poble catalá sostenint y alsant ab los seus brassos fortíssims la causa de la reivindicació, de la personalitat y de l'autonomia de la patria. Sense las classes populars no faríam res los autonomistas. Lo quart Estat, las classes jornaleiras, la petita classe mitjana tant de la ciutats y vilas com del camp de Catalunya, res serán si no uns esclaus, res tindrán de ciutadans, si Catalunya quedés vassalla, y no surará la causa catalana si las classes populars, si'l quart Estat social, desde la petita propietat y la petita industria fins al mes humil jornalero de Catalunya, no s'interesan per ella. Sense'l poble catalá res ó poch faríam los regionalistas ni'l autonomistas de Catalunya; lo seu concurs es indispensable: no s'en pot passar el catalanisme. Fora del catalanisme s'asfixiarían las classes populars de la nostra antiga nacionalitat; sense ellas lo catalanisme's trovaría faltat de fonament y de forsa».

Ni el catalanisme ha de prescindir de les classes populars —pen-sa— ni les classes populars catalanes han de prescindir del catalanisme. Si qualsevol de les dues circumstàncies es produïssin, hi hauria —argumenta— conseqüències molt greus per a ambdós elements. Per això s'havia queixat en un article de 1887:

«Faltem els nacionalistas catalans d'avuy dia á la tradició popular dels nostres antecessors, cridem als estaments populars, cridem a la plebe, al quart Estat, als petits menestrals y als jornalers á la causa de la autonomia catalana. Els nacionalistas Irlandesos ens están donant l'exemple».³⁹

Un nou article de Roca a la tardor seguirà en la línia de fer paral·lelismes entre Irlanda i Catalunya. Ja el mateix títol, «¿Tindrà un Gladstone Catalunya?» ho denota clarament. Roca veu en Gladstone l'exponent d'un esperit que considera que mai no es podrà produir a Espanya. El qualifica d'«home de cor y de gran esperit de justicia», que malgrat no ser irlandès té prou coratge per donar la raó a Irlanda. L'elogia per haver portat la majoria de liberals i radicals anglesos i escocesos a fer costat a Irlanda, i per lluitar també per l'«emancipació» del propi País de Gal·les. Roca es demana escèptic:

«¿Trobará may Catalunya (fora dels federalistes) un polítich castellá, andalús, gallego, aragonés, etc., que sent monárquic ó republicá conservador proclami l'autonomía de Catalunya?».⁴⁰

Roca pensa que no, i apunta que l'únic lloc on es podrien trobar espanyols fidels a la idea federativa seria entre els rengles federals. En canvi, així com advoca una catalanització del món polític, sí pensa que Catalunya podria i hauria de produir polítics com els

39 L'autonomia catalana y las classes populares de Catalunya. *L'Arch de Sant Martí* número 258, 5 de juny de 1887. p.385-387.

40 *L'Arch de Sant Martí* número 298, 27 d'octubre de 1887. p.817-819. També el regionalista conservador J.Romaní i Puigdemolas a *La España Regional* (Any I, Tom I. 1886. p.456-464) farà l'article «Mr. Glastone es nuestro modelo» amb un missatge molt semblant. Tampoc no creu que cap polític espanyol farà de Gladstone.

home-rulers Parnell o O'Brien. És la mena de lideratge que veu que li falta al catalanisme polític incipient.

De fet, tot el que explica Roca en aquests articles té una lectura de consum intern. Vol transmetre-hi unes experiències de lluita que considera absolutament encomiables i exemplars, en molts casos directament traslladables al cas català. Als articles hi consten els judicis de valor que fa Roca com:

«casi no n'hi ha cap (d'irlandès) que no estiga decidit y declarat per l'independencia d'Irlanda» o «Irlanda s'ha imposat á la seva dominadora ab la seva unió, la seva energía y ab el seu esperit nacional».

Resulta evident, una cop més, que Roca està exposant un model que voldria que s'apliqués a Catalunya. Aquest sentiment d'identificació amb Irlanda arribarà a ser tan intens, que a la primavera de 1888 proclamarà que es considera irlandès ell mateix i que, a més, no veu els irlandesos com a estrangers. Ho exposa de la següent manera:

«De Irlanda'n fem capítol de banda de l'extranger. Irlanda no es per nosaltres l'extranger. Pera'ls nacionalistas, pera'ls autonomistas de Catalunya, Irlanda es com una Catalunya del Regne Unit ó de Inglaterra. Irlanda es com característica de la nostra Revista. Som «irlandesos» en los sentiments y aspiracions d'autonomías de la nostra antiga nacionalitat».⁴¹

Però indubtablement, la iniciativa roquista més important en relació amb Irlanda serà l'episodi del *Missatge als Irlandesos*. El

41 Irlanda. *L'Arch de Sant Martí* número 324, 19 de febrer de 1888. p. 147-149.

mes d'abril de 1886, *L'Arch de Sant Martí* —a proposta sembla ser de Roca— llançarà la idea d'adreçar una carta a Stewart Parnell i als nacionalistes irlandesos en forma d'un «Missatge d'adhesió al poble irlandès». El text del missatge que ha d'acompanyar l'àlbum de felicitació a Parnell proclama el següent:

«L'Arch de Sant Martí, periòdic defensor de la reivindicació dels drets civils i polítics de la Pàtria Catalana, en nom de la mateixa felicitava calurosament a Mr. Parnell pel triomf obtingut per la Irlanda. Els abaix firmants, decidits defensors dels drets de Catalunya en tota sa integritat s'adhereixen a aquesta mostra de simpatia per al gran poble irlandès que amb tant de zel i activitat defensa sa llibertat i autonomia».

El grau d'identificació de l'equip redactor amb la causa irlandesa queda patent amb el desig expressat a continuació:

«Tant de bo que aviat puguin els irlandesos tornar-nos semblant obsequi!».

Aquest desig ve seguit del lema «Visca la Irlanda lliure!». ⁴²

Aquest missatge anirà acompanyat d'un nombre molt elevat de signatures —en total, unes sis mil⁴³— que es van recollint i publicant a les pàgines del periòdic al llarg de tota aquella primavera. L'interès que té la publicació d'aquestes signatures —Fèlix Cucurull ho subratlla— és que ens permeten de conèixer la professió i

42 Encapçalen les firmes els redactors Joan Serra i Sulé, Sebastià Farnés, J. Narcís Roca, Eduard Padrós, Víctor M. Casals, Pere Gurgui i Fontanills, Joan Millet, Manuel Folguera Duran i Benvingut Cabot.

43 Per bé que només consten dades completes de la meitat.

el lloc de residència dels firmants. Aquest fet permet al seu torn de conèixer la composició social dels qui donaven suport públicament al nacionalisme irlandès i també, doncs, —se suposa— al catalanisme més conseqüent del moment. Igualment, ens permet de tenir nocions sobre el grau d'influència de *L'Arch de Sant Martí* al Principat i arreu dels Països Catalans. Un cop computades les dades, sorprèn de veure una proporció significativa de representants de les classes populars entre els firmants, alhora que la procedència geogràfica en resulta força diversa.⁴⁴ Una altra faceta destacable del tema del *Missatge als irlandesos* és el gran interès periodístic —fins i tot a nivell internacional— que va aixecar. Quan *L'Arch de Sant Martí* publicà una carta redactada per Edward O'Sikley —en nom de Parnell—⁴⁵ en què agraeix la campanya de suport a Irlanda promoguda a Catalunya, serà reproduïda en trenta-sis diferents periòdics en diversos àmbits periodístics internacionals.⁴⁶

44 Pel text complet del Missatge d'adhesió al poble irlandès i una anàlisi per professions i territoris dels signats (realitzada per Fèlix Cucurull).

45 Publicada a *L'Arch de Sant Martí* al Número Extraordinari (número 249) de l'1 de maig de 1887.

46 *L'Arch de Sant Martí* del 12 de maig de 1887 revela que l'han reproduïda vint-i-cinc periòdics catalans, deu castellans i un francès.

EL PATRIOTISME SOCIAL

Durant el Sexenni Democràtic, l'actitud de Roca davant la problemàtica social ja va quedar molt definida. Es caracteritzava per una identificació amb els interessos del proletariat que s'associava amb un sector dels «intransigents» federals. Roca fa gala d'aquesta posició en articles com els de la important sèrie «El patriotismo social» a la revista *La Independencia* de la què primer cridà l'atenció Fèlix Cucurull. Sortiren entre els mesos de novembre de 1871 i gener de 1872 sense, però, dur-hi la seva firma.⁴⁷ S'hi comprova un seguiment crític de la política de la primera Internacional, però, alhora, un posicionament ferm al costat de la causa de la classes populars i contra la injustícia social.

En aquesta sèrie d'articles, Roca es proposa d'investigar la relació que hi ha d'haver entre el concepte d'«internacionalisme proletari» i el de «patriotisme». Veia la necessitat de realitzar un treball científic sobre el tema, malgrat considerar-lo —amb característica modèstia— «[un] trabajo que no está en nuestras facultades emprender».⁴⁸ Possiblement caldria considerar aquests interessants escrits en connexió amb la necessitat de respondre

47 Sabem que són seus per posteriors identificacions de la seva feina.

48 El patriotismo social. VIII. *La Independencia* número 582, 23 de desembre de 1871. p. 6.994-6.996.

a una sèrie d'articles antipatriòtics que havia publicat M. Bakunin a *La Federación* —periòdic portaveu dels internacionalistes barcelonins— a finals de 1869. També és probable que l'inspirés la necessitat de contestar una línia d'argumentació antipatriòtica cada cop més present al mateix diari.

La importància de la «resposta» de Roca al brot antipatriòtic dels internacionalistes barcelonins ha estat apuntada per Fèlix Cucurull, un cop provada la paternitat d'aquells articles anònims apareguts al principal diari republicà federal. Cucurull va definir-los en conjunt com «la primera teorització coherent de la qüestió nacional en relació amb l'internacionalisme proletari».⁴⁹

Els motivava principalment la preocupació que tenia Roca per la tendència d'una part dels internacionalistes a un cert «cosmopolitisme» mal entès. Sobretot quan parlaven de la necessitat d'«ofegar-hi» el patriotisme en jutjar l'esperit cosmopolita —erròniament, segons Roca— un sentiment molt més proper a l'humanisme. Contràriament al que plantegen els internacionalistes, Roca creu que el patriotisme tenia un paper important a fer al si de l'internacionalisme. No els veu en absolut com a elements excloents.

Un primer argument que Roca oposa a aquest afany «cosmopolita» de certs internacionalistes és —precisament— la seva inviabilitat. Diu que «malgrat els seus intents, filòsofs i eclesiàstics mai no havien pogut eliminar els sentiments de nacionalitat en la població que pretendien endoctrinar». Roca els considera

49 *Consciència nacional i alliberament*. Fèlix Cucurull. La Magrana 1978. p. 59 i successives.

sentiments «inestinguibles» que «en vano se niegan y anatemi-zan». Per aconseguir aquesta extinció, Roca apunta que caldria cultivar actituds inquisitorials i destruir tots els llibres d'història i monuments de més de cinquanta anys d'antiguitat, a més de prohibir les converses sobre fets ocorreguts fa més de vint anys. Això no és obstacle perquè sí admeti que caldria «rectificar, enderezar, purificar, dirigir» aquests sentiments en la bona direcció, donada la seva innegable perillositat potencial en algunes circumstàncies. Si així es procedís —diu Roca— els dèspotes no podrien explotar-los «para distraer al pueblo de las reformas políticas y sociales» ni fomentar un bel·licisme que només a ells resulta beneficiós.

Per ajudar a aclarir la qüestió, Roca farà una interessant distinció entre dues menes antagòniques de patriotisme. Per una banda, parla d'un patriotisme «agresivo, belicioso, orgulloso, dominador, altanero, tiránico, instrumento de los dèspotas».⁵⁰ Davant seu, situa una altra modalitat de patriotisme, «defensivo, amigable, fraternal, pacífico, emancipador, humanitario, social» enfrontat al primer.⁵¹ Aquest darrer és el que s'associaria, afegeix, als pobles «viriles, libres é ilustrados». Per reforçar el seu argument sobre la «inextingibilitat» de les pàtries, apunta que encara que se suprimissin les fronteres, la gent actuaria en defensa pròpia en veure amenaçats els seus drets locals. Creu que formarien «comunidades soberanas» per vetllar pels interessos de grup, i que les races i els idiomes subjacents portarien a l'inevitable reagrupament de la humanitat en consonància amb el substrat de les antigues na-

50 Com a exemples clàssics de dèspota, cita Napoleó, l'Emperador Guillem i O'Donnell.

51 El patriotisme social. I. *La Independencia* número 489, 1 de novembre de 1871. p. 5.867-5.868.

cionalitats. Assegura que encara que Catalunya tingués una societat comunista cosmopolita inicialment anacional, acabaria per retrobar la seva unitat com a nacionalitat.

Com que no és possible suprimir el nacionalisme, Roca recomana reconduir-lo en una «dirección social». Amb aquesta fórmula es podria evitar l'agressivitat imperial que havien exhibit països com l'antiga Roma, Grècia, l'Espanya del Renaixement, la França o l'Anglaterra del segle XIX i l'Alemanya contemporània, on hi impera un patriotisme inhumà, irracional, bel·licós. Apunta que aquesta mena de patriotisme només era possible quan es basava en una «tiranía interior», la qual veu com un «instrumento de despotismo para los mismos pueblos que lo profesan».⁵² Aquesta tirania interior era el tumor que primer s'havia d'extirpar —segons el metge nacionalista— mitjançant l'acció terapèutica del patriotisme social.

Suïssa serà un cop més el referent modèlic del prototipus de societat que Roca preconitzava. Era un país patriòtic —diu— però no pas agressiu. Fa gala d'un nacionalisme defensiu i pacífic. No busca la glòria en fets de guerra, sinó en la ciència, les arts i la indústria. A més, no hi ha uns suïssos que pretenguin imposar-se a uns altres. La competència s'hi mesura a base d'«emular el uno al otro en adelantos y en buenas prácticas políticas». Respecte a la posició dels suïssos davant d'altres estats veïns, Roca creu justificada l'antipatia «autodefensiva» que podrien sentir els suïssos envers alemanys, italians i francesos, ja que jutja aquests països «atascados aun en el escabroso sendero del

52 El patriotismo social. II. *La Independencia* número 491, 3 de novembre de 1871. p. 5.898-5.900.

patriotismo agresivo».⁵³

L'antipatia que podien sentir alemanys, italians i francesos envers els suïssos, Roca l'explica per «la antipatia del hombre súbdito ó esclavizado é intolerante, contra el hombre varonil é independiente», un sentiment que evidentment calia combatre.

Al tercer article de la sèrie, Roca farà un paral·lelisme entre aquests sentiments veïnals suïssos i la situació entre catalans i espanyols. Apunta que els catalans són un bon exponent del «patriotisme defensiu» que preconitza. Es pregunta:

«¿Acaso los catalanes queremos dominar á los castellanos, á los aragoneses...?»

I respon:

«Nuestro patriotismo se ciñe á no querer que nos dominen».⁵⁴

Apunta que, igual que no era culpa dels suïssos que els alemanys els odiessin, tampoc els catalans tenien la culpa de l'odi que hi sentien els espanyols. De fet era un odi que naixia del xoc entre les dues modalitats de patriotisme. En el cas espanyol, en fa responsable principal els «centrals» i «meridionals» de la península,

«que en alas del patriotismo agresivo y dominador se han dado y

53 Segons ha apuntat F. Cucurull, Lenin, en teoritzar sobre l'internacionalisme quaranta anys després, també justificaria l'odi dels països oprimits envers els opressors.

54 El patriotisme social. III *La Independencia* número 498, 7 de novembre de 1871. p.5.977-5.979.

se dan aun aires y realidades de conquistadores y de superiores».

Els dirigents castellans, segons Roca, usen la violència, el militarisme, el clericalisme i la burocràcia per imposar-se. Apunta —com ho farà en futurs articles— que una de les expressions més virulentes d'aquest hegemonisme castellà estava en l'aclaparament del món funcional i la imposició de la tirania administrativa. Acusa els castellans de fer gala d'un «patriotismo invasor, al centro absorbente, explotador y holgazan de la empleomanía», un fenomen que els catalans rebutjaven. I per bé que reconeix que els espanyols ja no volien imposar-se a Europa, sí acusa els absolutistes espanyols de tenir afanys imperialistes a Itàlia i Sudamèrica. També acusa els progressistes de tenir-ne a Portugal.⁵⁵

Roca insisteix que ha d'existir un patriotisme que, tot i ser profund i intens, no vulgui imposar-se a ningú. En aquesta línia, al costat de Suïssa, elogia el cas d'Andorra. Apunta que en una societat socialista i internacionalista, aquesta mena de patriotisme —profund i civilitzat— hi tindria un paper important a desenvolupar:

«En la organización comunal y socialista este patriotismo independiente, autonómico y defensivo existiría también».⁵⁶

Roca reforça aquesta necessitat amb l'argument que cap federació d'obres no s'avindria a veure disminuït el seu grau d'autonomia a mans d'una federació veïna. I afegeix el fet lògic que

55 En dirà «delirios de calenturientos».

56 Tanmateix, apunta la possibilitat que los mas avanzados lo hiciesen expresar con otra palabra.

«cada colectividad, comuna o asociación, quisiera conservar sus derechos».

En conseqüència apunta:

«como el individuo verdaderamente democrático los declararía superiores á la mayoría, inviolables».

Roca apunta el paper vital de les classes populars —«á quienes especialmente nos dirigimos»— com a garants d'aquest patriotisme social. El «Quart Estat» —terme de ressonàncies revolucionàries amb què repetidament s'hi refereix— ha d'exercir el paper de «controlador» del patriotisme imperialista al si dels grans estats-nació. En el següent article,⁵⁷ argumenta que mentre aquesta agressivitat no hi disminueixi, les classes populars havién de procurar «reducir estas pátrias altaneras al patriotismo puramente defensivo». En aquest sentit, lamentarà profundament que en certs estats agressius, el Quart Estat també participi del patriotisme agressiu. Cita l'exemple de Rússia, on —segons Roca— les classes populars «están poseidas en su mayoría por ese vértigo».⁵⁸ Es refereix també a Alemanya i França, on troba a faltar actituds més antibel·licistes i antiexpansionistes entre els obrers.⁵⁹ Roca insistirà —com Pi i Margall i Proudhon— que la

57 El patriotismo social. IV. *La Independencia* número 504, 10 de novembre de 1871. p.6.049-6.051.

58 El patriotismo social. V. *La Independencia* número 510, 14 de novembre de 1871. p.6.129-6.131.

59 Fa constar «enérgicas, laudabilísimas» excepcions a aquesta actitud durant els anys 1867 i 1870-1871, però les considera «un oasis en medio del desierto» protagonitzades per personalitats i associacions democràtiques aïllades.

tendència federalista a les entitats territorials petites és el millor remei per afrontar el problema creat pels macro-estats.⁶⁰ Apun-
ta, per exemple, que si França hagués estat un estat federal, no
hauria estat tan agressiu amb les altres nacions ençà del segle
xv. I si bé reconeix l'agressivitat d'un altre país teòricament fede-
ral i republicà —els Estats Units— no dubta a acusar aquest país
excessivament presidencialista de comportar-se, de fet, com una
monarquia unitària.⁶¹

Després de denunciar l'alienació de les classes populars en certs
estats dominants, al setè article de la sèrie, Roca també hi apun-
ta la possibilitat del mateix fenomen en països revolucionaris. Es
refereix un tant profèticament al perill que els països revolucio-
naris,

«bajo lemas cosmopolitas y sociales» [s'imposessin a través de]
«la dominación, el yugo, el ataque a la independencia de los otros
pueblos [...] en beneficio de la raza ó pueblo dominador».

Roca identifica els dos estats-nació europeus que més fàcilment
podrien significar un perill per als altres:

«Tal educación política en derecho internacional reciben de sus
imperios militares y absolutos los rusos y los alemanes,⁶² que un día,
después de una gran revolución política y social, podrían las comu-
nas federales rusas ó las alemanes aspirar á ejercer un predominio

60 F. Cucurull apunta, però, un allunyament de Roca respecte a Proudhon i Pi en aquest punt, ja que Roca basa el fet nacional en el patriotisme.

61 En aquest aspecte, Roca s'inscriu en el corrent anitpresidencialista dels federals.

62 Nota de l'autor: l'encerta amb la identificació d'un perill alemany, però no en la forma en què es produirà.

sobre las austríacas, los bohemias, las polacas, las suizas, belgas, holandesas y francesas tanto como hoy día los imperios de Rusia y Alemania».

Roca pensa que Rússia i Alemanya podrien traduir el seu imperialisme «conservador» en un imperialisme «roig». Condemna rotundament una agressió d'aquesta mena ja que significaria una contradicció total amb la idea que preconitza.

Paral·lelament a la necessitat esmentada de fomentar el patriotisme social entre la classe obrera, Roca opina que, a escala continental, els països que no tenen afany bèl·lic i imperialistes exteriors⁶³ farien bé en mantenir-se «recelosas, alarmadas, llenas de antipatías hacia esas naciones orgullosas». Els anima a basar-se en el federalisme i el patriotisme social, elements que han de permetre «desarmar» els grans estats agressius. També els crida a no renunciar al seu passat per culpa d'un fals cosmopolitisme que només fa «debilitar el sentimiento de resistencia de unos ante el sentimiento de dominación de otro». A escala peninsular, apunta que l'existència d'un règim federal hagués pogut evitar-hi el desplegament del despotisme castellà i l'actual degeneració:

«Si la corona de Castilla en vez de ser una monarquía unitaria, hubiese sido como la aragonesa una monarquía federal, no se hubieran implantado en España el absolutismo, la Inquisición, la intolerancia religiosa ni la centralización; ni Castilla hubiera perdido sus libertades; ni Aragón, Valencia y Cataluña las suyas».

Roca recomanarà les mateixes armes defensives per a les petites

63 Cita els casos d'Itàlia, Espanya, Escandinàvia, Bèlgica i Holanda.

nacionalitats de l'Estat que les que recomana als països pacífics d'Europa. Argumenta que caldrà mantenir una actitud atenta davant l'espanyolisme agressiu de certes províncies similar a la que mantenen suïssos o belgues davant els seus respectius estats veïns:

«Mientras en España haya unas provincias que conserven aun vestigios de aquellos sentimientos liberticidas y conquistadores que triunfaron definitivamente en 1714 bajo el primer Borbón»

hi haurà una províncies que faran bé en mantenir

«un espíritu receloso y antipático hácia ellas y un sentimiento vivo de patriotismo “provincial” ó antiguo nacional; o bien catalanes, aragoneses, valencianos, gallegos, vasco-navarros, etc. habrán sido ya hombres para decender, en dignidad política, á ser meros bimanos».

Al llarg dels articles,⁶⁴ Roca es referirà en diversos moments a l'ètica que ha d'imperar en el *patriotisme social* com a doctrina. Malgrat el patriotisme que s'hi promou, repetidament fa constar la preeminència que hi han de tenir els valors com ara la justícia i la democràcia per sobre del patriotisme en si.⁶⁵ Igualment, i en una línia absolutament internacionalista, justifica que els oprimits d'un país puguin reclamar l'ajut dels companys de classe d'un altre país a l'hora de cercar la seva emancipació. Alhora acusa d'hipòcrites els reaccionaris que ho ataquen amb vàcues acusa-

64 Però sobretot al número VI de la sèrie, *La Independencia* número 525, 22 de novembre de 1871. p. 6.306-6.307.

65 En aquest sentit justifica que els anys 1640 i 1706 els catalans haguessin avantposat l'amor a la llibertat a la lleialtat que podria exigir-se pel fet de trobar-se enquadrats dins el Regne d'Espanya.

cions de «cosmopolitismo revolucionario».⁶⁶ Paral·lelament, apunta que el patriotisme social no ha de justificar *malifetes* comeses per compatricis avantpassats o contemporanis. Insisteix que tots els països cometin injustícies, i que aquestes s'han de denunciar. Apunta també la necessitat de tenir en compte els avenços polítics, científics i culturals per mesurar el mèrit de la nació, i no merament els «èxits» basats «en el predominio hegemónico de su nación sobre las otras». Al contrari, considera que cal valorar les inclinacions a lluitar en tots els fronts contra el que anomena la «patriotería». Així, en el cas espanyol, demana una revaloració de la Guerra de la Independència contra l'imperialisme francès. En el cas català, veu necessari recalcar importants gestes històriques com «[los] heroicos esfuerzos de nuestros antepasados en la guerra de sucesión y en la de 1640». Roca les considera lluites lloables i les justifica com a exemples de patriotisme social legítimament exercit contra pobles tirànics.

Tal com ha apuntat encertadament Fèlix Cucurull, resulta impossible de llegir els articles de la sèrie del Patriotisme Social sense pensar reiteradament en els escrits doctrinals de Lenin:

«Hom diria sovint» apunta admirat Cucurull «que és en «El patriotisme social» on Lenin ha anat a cercar bona part de les formulacions doctrinals sobre la política nacional i l'internacionalisme proletari».

Efectivament, com Roca, el teòric socialista rus parlarà del concepte de «nacions opressores» i «nacions oprimides»; de la coo-

66 El patriotisme social. IX. *La Independencia* número 592, 30 de desembre de 1871. p. 7.123-7.125. Hi acusa els reaccionaris de recórrer a altres menes d'internacionalisme —el blau o el negre— quan els convé.

peració internacional entre els treballadors; de la necessitat de la lliure autodeterminació de totes les nacions;⁶⁷ de la necessària eliminació de privilegis d'unes nacions respecte a les altres; fins i tot del paper de l'odi com a mecanisme de defensa anterior a la consolidació del concepte de fraternitat internacional.⁶⁸ En aquest aspecte, la pregunta que inevitablement cal fer-se —tenint en compte la indubtable importància de Roca com a teòric del primer catalanisme polític— és: ¿com ha pogut fer tanta fortuna —en una part de la historiografia catalana almenys— l'opinió segons la qual el catalanisme ha estat sempre una doctrina conservadora contrària als interessos de les classes populars?

67 Roca parlarà concretament de sobirania i llibertat de pacte de cada poble.

68 I tot això raonat i expressat quaranta anys abans que Lenin ho escrigués.

LA LLENGUA CATALANA

Al primer apartat d'aquest llibre, en comparar Roca amb Prat, hem insinuat que el tema de la llengua potser era tractat amb més radicalitat pel segon que no pas pel metge barcelonés. I, evidentment, és així. Malgrat tot, seria un error pensar que Roca no hi dediqués una certa consideració, tot i no arribar a la importància que normalment trobem que hi presta el gruix dels teòrics nacionalistes de les diferents èpoques. En tot cas, és al període de maduresa que més s'hi prodigarà als seus articles.

Durant el Sexenni Democràtic, Roca no dóna la tema de la llengua gaire més importància del què li van donar els federalistes catalans en conjunt. Les publicacions federalistes sovint es limitaven a fer alguna referència passatgera a la llengua i la cultura catalanes, però no amb la insistència dels catalanistes del grup de *La Renaxensa*. Així l'obra de Roca —sobretot l'anterior a mitjan anys 80— no es mostra gens obsessionada pel tema. En alguna ocasió s'hi refereix, com per exemple per apuntar una hipòtesi sobre l'origen del català,⁶⁹ o —ja en pla més reivindicatiu— per demanar, indignat, perquè Castella havia de tenir més

69 Per exemple, a Wilfredo lo Pilós: la cronologia més exacta dels comptes de Barcelona avans d'ell. III. *La Renaxensa* números 7 i 8. Any VI. Tom II. 18 de novembre de 1876. p. 233-251.

drets que Catalunya i «otros antiguos estados» quan aquests tenien dret i llengua pròpia.⁷⁰ Però ni en praxi lingüística ni en valoració ideològica passaria gaire d'aquí. Pot sobtar aquesta inhibició inicial en un autor que —com defensem— tanta importància va tenir en la promoció del nacionalisme català. Oimés tenint en compte que era coneixedor de l'obra de Joan Cortada,⁷¹ admirador de la de Josep Coroleu i Pella i Forgas⁷² i antic contertuli del vell amic Eusebi Pascual i Casas,⁷³ tots ells ferms impulsors —teòricament almenys— de la preeminència del català a Catalunya.

Serà cap a l'any 1885, que Roca —amb 51 anys— començarà a incloure la llengua en el temari dels seus articles periodístics amb més regularitat.⁷⁴ I tot i que no sol adoptar-hi una posició radical i avantguardista —com veurem— la defensa del català hi serà present de forma persistent. En un article del mes de desembre,⁷⁵ per exemple, lamenta no escriure millor el català, problema que afecta molts escriptors del moment per la manca d'una gramàtica estandaritzada i normes estables. Fins i tot arriba a demanar disculpes per escriure tan malament el català:

70 La unidad de Legislación III. *La Independencia* número 237, 14 de juny de 1871. p.2.824-2.826.

71 Autor de *Cataluña y los catalanes* (1860), un text que considera el castellà idioma estranger.

72 Que a *Los fueros de Cataluña* (1878) defineix els Països Catalans a partir del fet lingüístic.

73 Que ja l'any 1855 advocava la recuperació del català com a llengua de prestigi.

74 Havia començat a escriure en català a *La Renaxensa* l'any 1872, però cap dels seus articles no hi estarà preferentment dedicat al tema de la llengua.

75 El verb de la Pàtria. *L'Arch de Sant Martí* número 110, 17 de desembre de 1885. p.982-984.

«Sols lo desitj, l'afany, lo dalé, l'impaciencia, de ser en nostre petit cercol altre dels despertadors del poble y nacionalitat que't parla, 'ns fa cometre aquesta falta, aquesta especie de sacrilegi patròtich y literari».

En un nou article del mateix mes es queixarà de la discriminació del català a l'educació. Hi demana, indignat:

«Per què els mestres castellans no han d'aprendre el català per a ensenyar a Catalunya, com fan els nostres mestres catalans, que aprenen el castellà per a ensenyar a Espanya?»

A continuació apunta amb optimisme:

«Una llei pot tornar l'oficialitat al català».⁷⁶

No obstant l'evident favorabilitat que mostra l'obra de Roca envers l'idioma en aquest moment, no hi faltaran algunes reserves que, de nou —i considerades fora de context— poden semblar xocants en la ploma d'un nacionalista. En un article⁷⁷ a l'òrgan republicà oficialista —*El Federalista*— fa una estranya consideració sobre l'ús de la llengua catalana⁷⁸ en apuntar que li sembla «funest» que Catalunya es «tanqui» dins l'ús exclusiu del català. Per què expressa aquesta opinió en apariència tan allunyada dels esterotíps doctrinaris del catalanisme? La resposta és més complexa del que a primera vista podria semblar. Convé analitzar

76 L'ensenyansa y estudi del català. *L'Arch de Sant Martí* número 112, 25 de desembre de 1885. p. 1.007-1.010.

77 Hechos y vindicaciones. *El Federalista* número 67, 29 d'octubre de 1885.

78 Que, com aclareix, «hablamos y á veces escribimos».

d'entrada el concepte que té del «tancament» a què fa referència. Ho exposa en un proper article que torna a parlar de la llengua, aquest cop en un periòdic catalanista i en català.⁷⁹ Malgrat que avisi els seus compatriotes dels perills que comporta el «tancament», de seguida quedarà clar que no té res a veure amb la idoneïtat expressiva de la llengua catalana sinó que ho associa amb la funció que han de tenir els escrits polítics en si. Roca, fidel al pragmatisme que caracteritzarà aquesta nova fase, creu que cal usar ambdós idiomes per no perjudicar les possibilitats d'una més àmplia extensió de les idees —entre elles les de caire nacionalista— que volia promoure. Aquestes, segons creia, havien de poder arribar també a les altres nacionalitats en lluita contra l'Estat monàrquic i centralista. Com a argument per justificar-ho, Roca al·ludeix al fet que per idèntiques raons, els consellers de Barcelona havien redactat en castellà la Proclamació Catòlica de 1640. L'argument és que si la lluita de Catalunya havia de tenir ressò i suport arreu de l'Estat —cosa que considera crucial— calia emprar aquells idiomes que més ajudessin a aconseguir l'objectiu final. En diversos articles considera el castellà l'idioma ideal per comunicar amb Amèrica Llatina i per realitzar una funció política interregional dins la Península.

Un segon element per explicar aquestes inicials «reserves» al monolingüisme català l'hem d'associar amb una nova constant de l'estratègia roquista: la supeditació de les reivindicacions puntuals a una estratègia global. Roca apunta en diverses ocasions la idea que el conjunt de «drets» que corresponen al poble català —i la

79 A Catalunya y la llengua castellana. *L'Arch de Sant Martí* número 103, 22 de novembre de 1885. p. 899-903 avisa: no tinguém la desgracia de fer de nostra llengua nacional catalana un aislador.

possibilitat de desenvolupar-los— es podrà aconseguir de forma conjunta un cop s'hagi guanyat la sobirania catalana. Creu que la recuperació del català —com la conquesta de tots els *drets de nacionalitat*— serà consubstancial amb la recuperació de la Catalunya independent, amb plentitud de «dret públic», essent la consecució d'aquest darrer element el factor absolutament prioritari. Aquesta posició s'aprecia clarament en un article de 1888 en què apunta que hi ha mancances en àrees com la llengua i el codi civil «perque'ls faltan la espasa y l'escut del dret públich, del dret legislatiu propi, peculiar, catalá que tenía Catalunya'l any 1714 feya ya centurias». Això ajudarà a explicar la menor insistència de Roca en temes «aïllats» —com ara el lingüístic— en relació amb la mostrada per alguns membres del grup de *La Renaxensa* i també per d'altres pensadors progressistes. El seu amic Sebastià Farnés, per exemple, prioritzarà la recuperació de la llengua⁸⁰ per sobre de la conquesta de la sobirania, per a la qual tendeix a refiar-se en un accidentalisme que Roca mai no acceptarà. Ataca el plantejament poc «global» de diferents sectors, com en un escrit de 1887 en què, significativament, acusa els «catalanistes» (sic)⁸¹ de poc ambiciosos pel fet de tenir reivindicacions fragmentades i parcials. Es demana al respecte:

«Va gayre mes enllá de l'oficialitat de la llengua catalana, del dret civil catalá, ab el seu dret canónich y tot, y de la sencilla decentraliació administrativa? Arriba fins al «Portugal de Llevant»?».⁸²

80 La qual defineix com a segell de nacionalitat.

81 Presumiblement els de *La Renaxensa*.

82 ¡Autonomia catalana y llibertat! *L'Arch de Sant Martí* número 260, 12 de juny de 1887. p. 405-408.

És crític, doncs, amb els qui s'anomenen «catalanistes» però no qüestionen l'Estat ni van més enllà de la cultura.

Encara hi haurà més arguments per explicar l'aparent desinterès de Roca davant el tema del català considerat en aïllament. En línia amb la preocupació estratègica i globalista esmentada més amunt, cal fer referència a un altre factor: la seva inquietud com a *propagandista*. Roca reflexiona en diferents instàncies sobre quins seran els temes del programa catalanista que realment serien capaços d'arrossegat el poble i provocar un canvi real i profund a la societat catalana. Com Lenin, molts anys després, Roca era conscient que els climes socials revolucionaris, associats amb un moment concret, eren els únics capaços de forçar els canvis socials. Alhora se n'adonava, però, que aquests moments revolucionaris els havia de provocar algun tema social prou explosiu.⁸³ I era a la recerca d'aquesta mena de temes i moments que calia dedicar-se plenament. Roca és molt conscient que els temes explotats pel catalanisme hegemònic del seu temps⁸⁴ —sobretot considerats de forma aïllada— eren reivindicacions limitades a una minoria conscienciada. Tot i haver-se d'aprofitar i tractar, mai no mourien el poble català, en el seu conjunt, cap a la revolució social i sobiranista que preconitzava. Era el cas de la llengua que veia com una reivindicació massa cultural i associada preferentment amb la classe mitja més culta.

Un element que cal tenir en compte en aquest aspecte és l'associació —encara ara— de Roca amb el moviment federal, sobretot pel que fa a la política lingüística. De fet l'evolució del pensament

83 De nou parlem de la síndrome iskra del leninisme.

84 Bàsicament llengua, proteccionisme econòmic i dret civil.

roquista sobre aquesta reivindicació en serà extraordinàriament coincident en el temps i en les idees. I si bé l'any 1885 els federals encara mostraven certes reserves davant del tema,⁸⁵ l'any 1886 significarà —tal com ha apuntat Pere Gabriel— un important punt d'inflexió en l'evolució lingüística d'una part del federalisme català. Efectivament, el mes de setembre, el líder federal Vallès i Ribot pronuncia un significatiu discurs a Granollers que sembla marcar una fita en aquest sentit.⁸⁶ Vallès hi parla de la llengua com a «verb del pensament d'un poble i per tant signe natural de la unitat d'una nació»⁸⁷ ja en franca consonància amb el nacionalisme lingüístic advocat pels catalanistes de *La Renaixensa*. A partir d'ara, tal com afirma P. Gabriel, llengua i afirmació nacional s'incorporaran de ple al bagatge teòric del sector majoritari del catalanisme federal. És el moment en què els federals —amb la cooperació sovint de Roca— es llançaran a la promoció d'un munt de certàmens literaris, artístics i científics en llengua catalana, que fins i tot rivalitzarien amb l'activitat cultural dels Jocs Florals.

Segurament no serà cap coincidència que es manifesti en aquest precís moment un renovat compromís —quantitatiu i qualitatiu— de Roca amb la llengua catalana. I per bé que mai no participi del tot en el fonamentalisme savignia que feia «viure» dins el dret

85 Cal recordar la polèmica lingüística entre *El Federalista* i *La Renaxensa* (maig-juny) sobre la visita de Pi i Margall a Catalunya, tema que potser farà reflexionar Roca.

86 Aquest discurs serà molt criticat pels sectors més espanyolistes com per exemple *La Publicidad*, l'ala municipalista del mateix federalisme català i la premsa de Madrid.

87 La frase recorda l'article *Lo verb de la pàtria* (*L'Arch de Sant Martí* número 110, 17 de desembre de 1885) de Roca. Algun crític ha vist Roca com a ideòleg de Vallès en aquest període i responsable de l'adopció d'una línia cada cop més nacionalista per part dels federals.

—o l'idioma— l'esperit del *Volkgeist* intemporal i primigeni⁸⁸ de la nacionalitat, ni s'obsessioni —com d'altres— amb la fórmula «un poble, una llengua», les reivindicacions lingüístiques aniran clarament en augment en la seva obra. Així a articles com els de la sèrie «La autonomia en el idioma nacional»,⁸⁹ farà gala d'uns arguments clarament nacionalistes —però sempre moderats i pragmàtics— sobre la temàtica lingüística. Hi opina que «emplear oficialmente el idioma verbo de imposición y tiranía, símbolo de dominación y conquista, es desdén y es menoscabo del derecho» i, significativament, definirà el català com a «lengua de libertad». Hi reivindica la llengua comuna dels Països Catalans i afirma que

«catalanes, valencianos y baleares hablan lenguaje de autonomía y confraternidad, representación bien digna de un idioma que no cede al castellano en riqueza, energía, majestad y elegancia».

Al primer article de la sèrie exposarà un argument enginyós:

«si el catalán no es idioma nacional español, el pueblo, el país que le habla tampoco lo será».

Al mateix article fa servir els mateixos arguments respecte a València i Balears, «que hablan catalán». Amb característica ironia, comenta les contradiccions dels més obsessionats a imposar el castellà als països «conquistats»:

88 Un idioma no vol significar, per ell sol, adhesió o unificació apunta a l'article Lo castellà y lo regionalisme. *L'Arch de Sant Martí* número 107, 6 de desembre 1885. p.946-948.

89 *El Diluvio* números 140, 141 i 148, del 20, 21 i 28 de maig de 1887.

«mientras estos le declaran único nacional de España, le plagan de galicismos y otros extranjerismos y le profanan llenándole de “palabras flamencas”».

En d'altres articles com «Los partits unitaris d'Espanya» incideix en la naturalesa dels que volen imposar el castellà, i acusa tots els partits espanyols d'estar conxorxats en l'atac a la llengua i identitat catalanes.⁹⁰ A l'article «El sentido de libertad regional de Cataluña» blasma la intolerància lingüística de la premsa de Madrid⁹¹ i a l'article «Castella separatista en lo segle x», assenyala l'etnocentrisme i la falta de capacitat de síntesi dels castellans com a autèntica font de l'imperialisme castellà:

«Lo poble, nacionalitat, Estat ó gent que pren per patró pera tota Espanya sas grans planuras sens regions, sa unitat de rassa y caracter, d'història, llengua y geni, y que sembla no comprendre ni saber qu'hi hagi altres maneres de sentir, de pensar y de viure que la seva, no es un poble de geni sintetich, sino generalisador ó impositor de son particularisme...».⁹²

En d'altres articles ironitzarà sobre el mal favor que fan al castellà els mateixos qui el volen imposar, amb el conseqüent perjudici per a la seva imatge:

«¿Què'ls ha fet l'idioma castellà als castellans» pregunta irònic «perqué á Catalunya, Valencia y las Balears, á la Vasconia, á Gali-

90 *L'Arch de Sant Martí* número 326, 4 de març de 1888. p. 196-198.

91 Davant la possibilitat que la Reina Regent pogués llegir un discurs en català a l'Exposició Universal. *El Diluvio* número 138. 17 d'abril de 1888. p. 4155-4157.

92 *Castella separatista en lo segle X. Biblioteca de L'Arch de Sant Martí*. Vol III. p. 9-31.

cia y á las Filipinas lo fassin tant odiós per la imposició tirànica com lo alemany ho es en la Alsacia-Lorena...? ¡Pobre idioma castellá en poder d'aquesta gent!».

Davant d'aquesta imposició, reivindicarà els drets de la llengua catalana i la seva unitat —amb les seves «brancas» a Balears i València—⁹³ adoptant així un discurs plenament nacionalista. En posteriors articles, el component nacionalista encara anirà en augment com quan acusa les autoritats judicials de tractar millor els idiomes tagal i àrab als tribunals espanyols que no l'idioma dels catalans, per al qual no poden haver ni intèrprets ni traduccions.

En molts articles, però, Roca se centrarà en una altra causa que perjudica el català: l'actitud dels propis catalans. Així l'article «Avant sens deturarnos», els acusa d'haver-se deixat arrabassar la llengua a canvi d'una «mentidera protecció» comercial que ara s'evapora.⁹⁴ En un article de finals de 1885 apunta que, a pesar de les restriccions, els catalans poden fer molt més per conrear la llengua. En aquesta línia, apunta que es podrien fer càtedres de llengua i dret català a més de convocar premis des dels ajuntaments.⁹⁵ També acusa els conservadors catalans de no lluitar prou per la llengua. L'any 1887⁹⁶ es demana:

93 Per exemple, La proscripció de la llengua catalana. *L'Arch de Sant Martí* número 350. 19 d'agost de 1888.

94 *L'Arch de Sant Martí* número 157, 6 de juny de 1886.

95 L'ensenyansa y estudi del catalá. *L'Arch de Sant Martí* número 112. 25 de desembre de 1885 p. 1.007-1.010.

96 La autonomía en el idioma nacional. *El Diluvio* número 148. 28 de maig de 1887. p. 4.334-4.336.

«reclamarán siquiera los catalanistas conservadores la libertad y la aceptación del catalán?»

Igualment, els critica per no fer com la conservadora Comissió de Vascongadas, que ha reivindicat els drets bascos davant Madrid.⁹⁷ A l'article «Autonomia i llibertat»,⁹⁸ incideix en la passivitat general dels catalans malgrat el fet de formar part d'una

«patria distinta de la que nosaltres sentim y estimem, ab diferent carácter, ab diferente llengua y ab costums, organisació familiar y social oposadas á las nostras».

Fa una crida a la reflexió:

«haviem de preguntarnos forsosament lo motiu, la causa d'aquest contrasentit; perque Catalunya, tenint todas las condicions de nacionalitat, no te vida propia».

Lamenta en diversos articles més d'aquesta època la paciència i bona fe que han caracteritzat el poble català, el qual crida a deixar «aquesta vida de suicidi». Com a redactor de *L'Arch de Sant Martí*, també cal suposar que participarà de ple en les reivindicacions lingüístiques —sovint radicals— que s'hi expressen contínuament en «fondos» i a la secció d'efemèrides.⁹⁹

97 Un ruego a los catalanistas conservadores. *El Diluvio* número 49, 18 de febrer de 1887. p. 1.408-1.410.

98 *L'Arch de Sant Martí* número 264, 29 de juny de 1887. p. 449-451.

99 Com la de número 120, 24 de gener de 1886, que recorda la prohibició del teatre monolingüe en català.

Els articles lingüístics del darrer període de l'obra roquista incorporen amb força un nou element al debat lingüístic: les constants referències a d'altres àmbits idiomàtics i nacionalitaris. N'està molt ben informat. Les àmplies lectures i el possible accés de Roca a diaris estrangers¹⁰⁰ fan que conegui a bastament la situació lingüística en països com Bèlgica, Hongria, Suïssa, Alsàcia i Lorena, Irlanda o Gal·les. Així pot comparar —favorablement o no— l'acció catalanofòbica de l'administració espanyola a Catalunya amb la que en aquells països es dona. Un àmbit que sovint compara amb Catalunya és Alsàcia i Lorena, on els alemanys estan en vies d'imposar el seu idioma, segons denuncia, contra la voluntat popular.¹⁰¹ També critica d'anorreament de les llengües regionals a França, on regna —segons denuncia sovint— el jacobinisme més uniformista. De Bèlgica apunta amb interès que s'ensenya el flamenc malgrat el fet que sigui, com Espanya, un estat unitari.¹⁰² De Croàcia informa que els croats poden dirigir-se a les autoritats de l'estat austrohongarès en croat.¹⁰³ Al mateix article informa que l'estat federal helvètic es comunica amb cada cantó en el seu idioma i que a l'Assemblea federal cadascú parla l'idioma propi amb plena llibertat. En aquest aspecte, afegeix amb ironia que els polítics d'Espanya o França «se hallarían en Suiza perdidos, confusos é impotentes para gobernar con la ley. No sirven más que para el absolutismo». En general opina que

100 Per exemple, sabem que Roca té correspondència amb el diari gal·lès *The South Wales News* de Cardiff que l'informa de la situació a Irlanda i Gal·les.

101 La proscripció de la llengua catalana. *L'Arch de Sant Martí* número 350, 19 d'agost de 1888.

102 La imposició de la llengua castellana *L'Arch de Sant Martí* número 353, 8 de setembre de 1888. p. 746-747.

103 La autonomia en el idioma nacional. II. *El Diluvio* número 141, 21 de maig de 1887. p. 4.126-4.128.

l'avenç dels idiomes desprotegits a les petites nacionalitats sense estat sempre significa un «progrés». Paral·lelament, denuncia l'intent dels estats unitaris per fer passar els idiomes regionals per «dialectes», anorreament així l'autoestima del seus usuaris:

«lo que es materialmente pequeño, desde el hombre valetudinario y pobre hasta la nacionalidad de uno ó dos millones de habitantes, no tiene para la opinión vulgar, derecho á la consideración ni á la vida. Así el catalán, el vascuence, el gallego, el gaélico, el portugués, no son mirados por la generalidad como lenguas ó idiomas sino como dialectos porque no les hablan naciones de ocho ó diez millones de habitantes como el castellano, el inglés, el alemán y el francés...».¹⁰⁴

En contrast amb aquesta visió, Roca insisteix en l'equiparació dels idiomes de les nacionalitats amb les llengües estatals.

El coneixement de la situació en d'altres nacionalitats en lluita li serveix d'estímul i exemple per exigir un millor tracte per al català. Però ni tan sols en aquest període li resulta absolutament prioritar el tema lingüístic. Al mateix article apunta:

«Solamente porque la cuestion de los idiomas nativos es de las principales del regionalismo y porque este comparte con la cuestion social el campo del siglo vigésimo [...] nos atrevemos á tratar, en medio de las preocupaciones sociológicas actuales, de la cuestión lingüística de nuestro país»...

104 Per exemple, els articles a *El Diluvio* números 163 i 197, juny-juliol de 1890.

Un cop més, és com si demanés «disculpes» per tractar d'un tema que considera secundari davant d'altres qüestions més importants. No obstant les «disculpes», però, a continuació afegeix la seva confiança que la qüestió lingüística sigui «una cuestión de derecho y justicia, general á muchos países como la misma cuestión obrera, aun cuando no tan aguda y apremiante como esta». I si bé la societat catalana del moment encara no percep la seva importància, aclareix que

«se trata de una cuestión que retoñará mañana, pasado, en cuanto la atención pública no sea atraída por la cuestión obrera, y esta se amortigüe algun tanto en su agudeza y premiosidad».¹⁰⁵

Un cop més, veiem clarament que Roca no deixa de ser un catalanista radical. Allò que el diferencia de Prat de la Riba o el grup de *La Renaxensa*, però, és el fet de sempre prioritzar els temes de tipus social per sobre dels lingüístics i culturals dins la lluita nacionalista.

Malgrat el creixent interès de Roca en el tema lingüístic, mai no es declararà favorable a un abandó complet del castellà. Tot i afirmar la conveniència que Catalunya sigui una nació independent, afegeix que «no per aixó deixariam l'estudi del castellá tal com avuy es».¹⁰⁶ Al costat del seu amor pel català, Roca insisteix arreu de la seva obra en la seva estima i admiració per l'idioma de Cervantes.¹⁰⁷ Així afirma en un article de 1890 que ell

105 La lengua nativa ó materna como cuestión de derecho público natural. *El Diluvio* número 143, 23 de maig de 1890. p.4.294-4.295.

106 Lo verb de la pàtria. *L'Arch de Sant Martí* número 110, 17 de desembre de 1885. p.982-984.

107 En contrast amb E. Prat de la Riba i P. Muntanyola, que hi associen una guturalitat

«indistintament parla y escriu en castellá y en catalá, en quant li agrada molt, tant com lo seu, lo idioma de Castella y en quant cap castellá lo guanya en amor á las glorias de la literatura, de las arts y de la historia de la Espanya castellana».

Això explica que a l'article esmentat més amunt demani un millor ensenyament per a ambdós idiomes,¹⁰⁸ una possibilitat que basarà en la lògica que

«...los catalans tenim prou cap pera tots dos idiomas».

L'Arch de Sant Martí, on Roca exerceix de redactor, també participarà de ple en aquest esperit de desacomplexament davant el castellà, arribant a afirmar amb rotunditat:

«...lo dia que haguém obtingut lo trionf de la nostra idea, assegurada y garantida la més complerta autonomia pera Catalunya [...] no sols no prohibirém que'ls castellans representin obras dramáticas en sa llengua propia sinó que no voldrém que'l teatre catalá visqui d'una subvenció castellana, al contrari de lo que avuy passa, que s'obliga al poble catalá á mantenir lo teatre castellá».

En una carta publicada a la mateixa publicació, Roca declara la conveniència de continuar escrivint els seus articles en castellà i català alhora, «per que arribi al major número possible de ciutadans la nostra propaganda regionalista ó nacionalista». Creu vital

semítica al seu *Compeni de doctrina catalanista* de 1892.

108 Fins i tot hi apunta la possibilitat que el català fet oficial pogués resultar una llengua antipàtica «si la circumstancia de ser llengua de govern no l'hagués de rebaixar, desdorar, fer antipàtica com acostuma ferho y serho en nostre temps casi be tot lo oficial, tot lo de govern, autoritat ó mando.»

escriure i traduir articles seus al català per publicar-los a *El Diluvio* —el diari de més subscripció a Catalunya— i per a *El Federalista* —diari «també molt estés al Principat».¹⁰⁹ I tot això perquè creu que les idees catalanistes cal

«ferlas arribar al major número possible d'intel·ligències en català y el castellà y á "las gents", com deya l'Apostol Pau, es dir, fins als que no son encara catalanistas ni regionalistas decidits; aquest és el meu propòsit...».

També anuncia la seva voluntat de no «reduhirme á l'ARCH, ni al idioma català». Un cop més, copsem les aparents «reserves» amb el català. Però ja n'hem analitzat àmpliament les raons.

109 *L'Arch de Sant Martí* número 216, 1 de gener de 1887.

EL MOMENT CULMINANT: EL MÍTING DEL NOVETATS

Fins aquí, en aquest senzill treball, ens hem centrat en la labor teòrica i periodística de Josep-Narcís Roca. Per raons que hem insinuat, i d'altres prou evidents, és difícil de sospesar l'efecte exacte dels seus escrits en l'opinió pública i entre els grups polítics de Catalunya. Per això, és important de tractar, també, de la participació —directa, però alhora indirecta— de Roca en un acte concret que s'ha considerat una de les fites més importants del desvetllament catalanista dels anys 80. Aquesta va ser, sens dubte, el famós míting del Teatre Novetats celebrat a Barcelona el dia 25 de juliol de 1886.

El míting l'havia convocat el Centre Català com a protesta per la firma el 26 d'abril anterior d'un conveni de lliurecanvi entre els governs britànic i espanyol. Aquest tractat —el *modus vivendi*— entrava en vigor l'1 de juliol i oferia tracte de nació més comercialment afavorida a Gran Bretanya. Hom el considerava un cop mortal a la indústria catalana que depenia del proteccionisme i del mercat interior espanyol per a la seva prosperitat. En línia amb un conveni semblant acordat amb França l'any 1882,¹¹⁰ el *modus vivendi*, signat entre Moret i el Ministre britànic Bryce,

110 Però en contrast amb el firmat amb Alemanya (1883), que passà més desapercebut.

crearà una enèrgica ona de protesta a tot Catalunya. Una de les novetats registrades amb aquestes noves protestes és que serien els catalanistes els qui en gran mesura les protagonitzarien. En conseqüència, serà un moment en què la incidència en àrees socioeconòmiques divergents serà considerable. En conseqüència, s'auspicia un important augment en l'àrea d'influència del catalanisme polític.

Ja a finals del mes de maig anterior, el Centre Català havia convocat una reunió amb diferents entitats per crear una Comissió i acordar una posició conjunta de rebuig al Tractat. És destacable la presència en aquesta Comissió d'organitzacions obreres com l'Ateneu Obrer¹¹¹ al costat d'organitzacions gremials i patronals com el Foment de la Producció Espanyola, juntament amb d'altres entitats de tipus polític i cultural. El míting del Novetats, convocat pel Centre Català —però protagonitzat per les intervencions de representants dels diferents sectors representats— serà el moment culminant de la campanya que es realitzarà.

La magnitud de la repercussió que tindrà el míting a la premsa catalana i espanyola dóna fe de la plenitud d'aquest èxit. En una nota publicada poc després de l'acte, *La Renaxensa* valorarà la reacció que ha tingut el míting al gruix de la premsa catalana:

«La unitat de la premsa catalana és admirable en apreciar la significació i transcendència del gran meeting catalanista del Novetats».

111 Més enllà de les raons exposades, un dels aspectes que més inspirarà Roca en la seva participació en la campanya de 1886 seran les repercussions de la crisi industrial que provocaria la política lliurecanvista. Milers d'aturats a Barcelona i el tancament de moltes fàbriques arreu de Catalunya caracteritzen el moment.

Considera que la unitat de criteri dels diaris catalans és

«la millor contesta que es mereix la conducta imprudent i antipatriòtica de la premsa madrilenya que no ha sapigut trobar encara sinó insults i desvergonyiments per a llançar a la cara de la víctima».¹¹²

El Diluvio també reconeix la transcendència de l'acte alhora que hi mostra el seu entusiasme: «nadie que de imparcial blasone podrá dejar de reconocer la importancia de la reunión celebrada en la mañana de ayer en el teatro Novedades».¹¹³ També s'entusiasma per l'acte *La Il·lustració Catalana*, periòdic que rarament incidia en temes polítics:

«Lo Teatre Novetats estava ple de gom a gom, i els oradors que prengueren part en lo meeting foren estrepitosament aplaudits per l'auditori».¹¹⁴

Lògicament, la premsa política de caràcter catalanista també abunda en l'èxit de la convocatòria. Tal com denuncia la premsa espanyolista —que en tot moment parla d'una instrumentalització autonomista d'un tema econòmic— la lectura que en fan és plenament catalanista i política. És en aquest aspecte que *L'Arch de Sant Martí*¹¹⁵ parla d'«un d'aquests actes que no s'olvidan may en la vida dels pobles». Igual que *La Renaxensa* —que es felicita pels setze anys que ha esmerçat en la «preparació» del

112 *La Renaxensa*. 3 d'agost de 1886. p. 3.391.

113 *El Diluvio* número 207, 26 de juliol de 1886. p. 6.005-6.008.

114 *La Il·lustració Catalana* número 145, any VII, 31 de juliol de 1886. p. 306.

115 Número 172, 25 de juliol de 1886.

camp catalanista¹¹⁶— *L'Arch de Sant Martí* veu en l'acte una fita crucial del creixement del catalanisme. Informa que mitja hora abans de l'inici de l'acte,¹¹⁷ el gran teatre ja era ple amb quatre mil ciutadans i que molta gent no havia pogut accedir al recinte. Apunta com fins aleshores havien estat «solsament uns quants somiadors á la vista pública los que volíem l'autonomia de Catalunya». Ara afirma —no sense certa exageració— que és Barcelona «tota ella» la que reivindica la nacionalitat catalana.

D'altres diaris no tan afins faran la seva pròpia lectura de l'acte. Segons una informació apareguda a *L'Arch de Sant Martí*, el diari federal *El Federalista*, en una nota del dia 31 de juliol, havia informat tendenciosament de les reaccions del públic a les diferents intervencions:

«Quant els oradors feyan declaracions separatistas, l'auditori callaba en senyal de no aprobació y'ls aclamaba ab entusiasme quant exposavan doctrinas federalistas».

És una visió que xoca amb les informacions que donen del míting tant els diaris favorables com els contraris. Entre aquests, per exemple, *La Vanguardia*,¹¹⁸ que malgrat la seva línia marcadament anticatalanista, parla d'un «tumulto y confusión indescriptibles» alhora que destaca el fet que a l'acte hi havia predominat «el elemento obrero».

116 *La Renaxensa* número 3.389. 1 d'agost de 1886. Una nota en referència a l'acte diu que els omple «de gran satisfacció veure com nostra constant propaganda de setze anys ha sigut compresa per tothom que en aquesta terra viu de son treball [...]».

117 9.45 del matí.

118 Número 342, 26 de juliol de 1886.

Del míting en si, l'aspecte que més destaca una gran part de la premsa és la lectura que s'hi fa d'un explosiu text escrit especialment per a l'acte per Josep-Narcís Roca i Ferreras. Quasi tots els diaris, tant els favorables com els contraris, hi faran referència de manera preferent. Lògicament, la premsa catalanista s'hi entusiasma i informa a bastament de la intervenció de Roca. *L'Arch de Sant Martí*, per exemple, la valorarà elogiosament la mateixa tarda del dia del míting:¹¹⁹

«Però ahont s'ha desbordat l'entusiasme dels concurrents, ha sigut ad llegir-se la carta de nostre company de Redacció Don J. Narcís Roca».

Apunta que la carta havia estat

«la nota dominant de la reunió d'aquest matí... Ha produït una impressió tan magnífica en tothom, que no semblava sinó que no hi hagués prou mans pera aplaudir, ni prou bocas pera assentir á las preciosas afirmacions del senyor Roca».

Però no seran només els diaris «addictes» que elogiaran la intervenció de Roca. També ho faran mitjans com el *Diario de Barcelona*, amb qui Roca havia de polemitzar en més d'una ocasió:

«El señor Roca y Ferreras en su escrito, intencionado en cada una de sus frases, preconizó más vigor que ninguno de los otros oradores la necesidad del regionalismo. Cataluña, dijo poco más o menos, puede volver a ser un estado y una República como en 1750 (*sic*), palabras que fueron acogidas con aplausos unánimes y estrepitosos».¹²⁰

119 *L'Arch de Sant Martí* número 172, 25 de juliol de 1886. Míting del Centre Català.

120 *Diario de Barcelona* número 207, 26 de juliol de 1886. p. 8.682-8.683.

El Diluvio es mostra especialment interessat en l'escrit roquista i sobre la seva lectura apunta:

«Apenas el señor Blanch ha leído unas cuantas palabras, cuando se nota en el auditorio extraordinario movimiento de concentración. El silencio más sepulcral reina en la sala. Todos los allí presentes están pendientes del labio del lector».

La nota apunta que quan Blanch llegeix la frase «...desde Felip V hasta nuestros días... Cataluña se encuentra vejada en todos los terrenos» a la sala es produeix una «sensación».¹²¹

En primera instància *La Publicidad* també tractarà —amb correcció però sense entusiasme— de l'acte i de la intervenció del seu col·laborador.¹²² L'endemà mateix reconeix que ha estat un gran èxit de públic i destaca les circumstàncies de la participació de Roca:

«Nuestro amigo y colaborador J. Narciso Roca, galantemente invitado por el Centre Catalá para hablar en la reunión, y privado de esta honra por el estado de salud, remitió a la presidencia del meeting una carta...».

A continuació en resumeixen el contingut dedicant-li molta més extensió que no pas la que es dona als discursos dels altres oradors. A continuació, afegeix:

121 Notes sobre míting del Novetats. *El Diluvio*, 26 de juliol de 1886. Número 207. p. 6.005-6.008.

122 *La Publicidad* número 3.067, 26 de juliol de 1886. No obstant, al número 3.074 (2 d'agost de 1886) p. 1, una nota de *La Publicidad* es mostra d'acord amb un article de *La Vanguardia* —de títol ¡Viva España!— en què s'ataca el separatisme de l'acte.

«Cada uno de los párrafos de este escrito se recibieron con atornadores aplausos».

*El Federalista*¹²³ també parla d'«entusiasme extraordinari» en relació al discurs de Roca, però de forma clarament partidista associa aquesta reacció del públic a «les declaracions federalistes que conté».

Segons informa *L'Arch de Sant Martí*,¹²⁴ un dels mitjans que s'hi mostrarà més contrari serà *La Vanguardia*, diari d'una línia marcadament espanyolista. En una crònica publicada l'endemà de l'acte,¹²⁵ apunta que la carta de Roca «resalta por sus ideas separatistas» i informa amb evident disgust de la seva actitud davant «la autoridad tiránica del estado» i la seva idea que si Gibraltar es deixava en mans dels anglesos, que en conseqüència Catalunya també havia de quedar en mans dels catalans. Paral·lelament, en dies successius, el diari contindrà opinions radicalment oposades a l'esperit de l'acte del Novetats. Un article de l'u d'agost¹²⁶ considera que s'ha d'oposar un «¡Viva España!» ben contundent al «Visca Catalunya!» que s'hi ha pronunciat, dient l'autor que abans que catalans «somos españoles». L'article també diu que el catalanisme és cosa de quatre caps calents i ironitza sobre la catalanitat dels rossellonesos al·ludida al míting. L'article acaba:

123 L'òrgan federalista ortodoxe on Roca sovint col·labora.

124 Número 175, 8 d'agost de 1886.

125 *La Vanguardia* número 342, 26 de juliol de 1886.

126 ¡Viva España!. *La Vanguardia* número 353, 1 d'agost de 1886. p. 4.906-4.907.

«Contestaremos siempre, siempre [...] con el sacrosanto grito de ¡Viva España!».¹²⁷

Paral·lelament, el diari *El Barcelonés*¹²⁸ qualificarà l'acte del No-vetats com «un escándalo lamentable», i denuncia «esos revolucionarios que se agitan en la sombra pidiendo una autonomía rayana del más loco separatismo», entre els quals caldrà comptar —se suposa— Josep-Narcís Roca. També a la premsa de Madrid, generalment serà el to «separatista» de l'acte —notablement l'emprat per Roca— l'aspecte més comentat i repudiat del míting. El *Imparcial*, en la seva edició del dia 26 de juliol,¹²⁹ destaca en primer lloc —en una informació rebuda pel servei telegràfic— la defensa que fa Roca de les idees «autonomistas y separatistas». A la primera columna de la primera plana, s'informa a bastament del míting en què Roca ha afirmat que no és absurd pensar que Catalunya pogués un dia ser independent.

Deixant de banda les reaccions posteriors a l'acte, cal avaluar el fet en si de l'elecció de Roca com a orador. Tal com confessa,¹³⁰ fins aleshores no se li havien apreciat condicions naturals d'orador.¹³¹ Certament, eren ben poques les ocasions en què sabem

127 *L'Arch de Sant Martí* (número 177, 15 d'agost de 1886, p.784) ironitzarà sobre aquest escrit de *La Vanguardia*: Debem donarnos per satisfets de las alabansas castellanas.... és una altre ignominia lo tros de Catalunya bressol de nostra independencia, venut als francesos á vil preu.

128 Any III. Número 1.196, 27 de juliol de 1886.

129 *El Imparcial* número 6.883, 26 de juliol de 1886. Año xx. p. 1.

130 «Programa y bandera de catalanismo». *El Diluvio* número 241, 29 d'agost de 1886. p.6.916-6.919.

131 *Programa y bandera de catalanismo*. Carta d'En Narcís Roca á la reunió pública (míting) celebrada 80 l dia 25 de juliol de 1886 al teatre de Novetats de Barcelona. Biblioteca de *L'Arch de Sant Martí*. Hi apuntarà: «No habent tingut l'honor de que'm

que havia parlat en públic. No obstant aquests aparents inconvenients, Sebastià Farnés i Àngel Guimerà¹³² el conviden a parlar-hi, sens dubte pel prestigi acumulat en llargs anys de periodisme al servei del catalanisme.

També hi degué influir el fet que Roca, juntament amb Farnés, fos un membre destacat de la redacció de *L'Arch de Sant Martí*, setmanari que donava ple suport a les reivindicacions del Centre Català en aquest moment. Roca recorda l'oferta que li fan en un futur escrit:

«vaig tenir l'honra de que la Junta del "Centre Catalá" de Barcelona, organisant la reunió pública ó meeting que l'altra día celebraba al teatre de Novetats, me convidés, á proposta d'En Sebastiá Farnés, company meu de Redacció de L'Arch de Sant Martí y per medi de l'Angel Guimerá, de La Renaxensa, tots dos amichs meus, pera que parlés á la reunió».¹³³

D'entrada Roca s'havia mostrat temerós de comprometre el Centre Català i els reunits si no sabia moderar el seu discurs en cas d'intervenir en l'acte. Tampoc la seva salut es mostrava gaire robusta en aquests moments. Ambdós factors fan que eventualment opti per una solució de compromís. Roca informa Guimerà que no intervindrà directament en l'acte, però que sí farà un escrit que prendrà la forma d'una carta a la Presidència del míting. La carta la llegiria el seu «amigo y compañero de Facultad», el Dr.

convidessin á parlar á cap mes reunió pública qu'á la del 25 de juliol d'aquest any, es natural que no haguessin tingut las meas ideas mes cércol, espay ó esfera que'ls dels esmentats periódichs.

132 En aquests moments, ambdós homes són propers a la Junta del Centre Català.

133 *Biblioteca de L'Arch de Sant Martí*. Programa y bandera de catalanisme....

Josep Blanch i Piera. Roca descriu el contingut de la carta com el «compendi de lo qu'hauria dit en el discurs, si hagués pogut parlar á la mateixa reunió». Sabem que la fórmula de la carta va ser acceptada per la Junta i que Roca la va redactar el mateix dia 24. Sobre el seu contingut afirma que eren idees que portava defensant des dels 15 anys «sens haber variat gens». També apunta que eren idees que en els darrers 20 anys havia defensat en molts periòdics.

Respecte a la reacció que suscita a la premsa la lectura de la seva explosiva carta, Roca és conscient que ha comptat amb l'«entussiasta aprovació dels oyents». Fins i tot valora el fet que els mitjans catalans no catalanistes l'hagin rebuda «per lo general atents». Modest com sempre, però, atribueix l'èxit que té el discurs a l'entonació i a l'accent que li dóna el Dr. Blanch, elements que —segons Roca— «van donarli tres cuartas parts del valor que li trobava l'auditori». Respecte a les actituds contràries que suscita el seu discurs, Roca opina que s'haurien de publicar totes les cròniques dels diaris castellans «pera que'ns servissen de despertador». A continuació afegeix la crida:

«¡Desperteuvos, infelissos catalans, sino als plors de la nacionalitat esclavizada y ferida de gravetat, al menos al esclafit de las xurricas de nostres envejiosos y despótichs "conquistadors"!».

Compara els «mals espanyols» que l'han criticat amb els qui a Vil·lalar van abandonar els «capitans comuners».

Però les reaccions de Roca als comentaris de la premsa espanyola no es limiten a desitjar-ne la publicació als diaris catalans com a «despertador» de catalans. El dia 6 d'agost, quasi dues

setmanes després de la celebració de l'acte, adreça una carta al diari republicà de Madrid, *La República*, principal òrgan dels pimarçallians en la Restauració.¹³⁴ El diari publica la carta el dia 8 i denuncia en una nota introductòria la manipulació i l'exageració que suposadament hi ha hagut del contingut del discurs de Roca en alguns sectors de premsa espanyola. Alhora fa una crida per la germanor entre «regions» i una condemna del separatisme. A la carta, Roca mostra inquietud per rectificar alguns aspectes de la seva intervenció que han estat mal traduïts o interpretats incorrectament a la premsa espanyola. Així per exemple lamenta la traducció de «foranis» per «extranjeros» en referència als espanyols a Catalunya. També apunta que ha pres part en l'acte del Novetats —i no en actes semblants de 1882 i 1885— perquè abans havia estat una qüestió «limitada a la de intereses, mientras que ahora la opinión en Cataluña va encaminándose á la cuestión superior de derechos é independencia». Com es pot veure, malgrat expressar-se en un diari de Madrid, no rebaixa gens el contingut sobiranista del famós discurs del Novetats. Afirmar que ha pensat així des dels quinze anys i que vint anys de col·laboracions en diferents periòdics de Barcelona i Madrid així ho testifiquen. Insisteix que hi ha molts problemes que afecten els catalans que només es poden resoldre amb «la independencia de nacionalidad y Estado». Al final de la carta, analitza les seves diferències amb els federalistes i les associa amb allò que denomina una qüestió de «mayor ó menor laxitud del lazo federativo, según lo que pueda ser Cataluña independiente con la federación libremente pactada». Apunta, però, que dins aquestes opcions hi entra la via «merament aliada», com la que uneix Espanya i Portugal, i fa vots perquè un dia tots els catalans siguin «al menos republicanos

134 Una carta del señor Roca. *La República*, 8 d'agost de 1886.

federales», la qual cosa ens indica —un cop més— que la seva modalitat de catalanisme va més enllà del federalisme i s'endinsa en l'àrea de l'independentisme.

Més enllà de les preocupacions que caracteritzen la publicació d'aquesta carta a La República, Roca també és conscient, des del primer moment, de les repercussions de tipus legal que li podia ocasionar la lectura de la polèmica carta. En dona constància un escrit necrològic¹³⁵ redactat per un assistent anònim a l'acte:

«Sortirem del meeting uns quants, tots prou joves y prou entusiastas, y'ns rebé somrisent; al sentir la relació de lo ocorregut nos digué: "Tal vegada voldran perseguirme per aquest escrit, y farán mal fet; la causa catalanista hi guanyará y jo no tinch pas de viure gayre temps. Trenarán un vidre consentit y'ls madrilenys l'haurán de pagar per bo"».

El cert és que aquesta repressió —contra Roca almenys— no passarà dels intents del delegat governamental present al míting de suspendre la lectura de la carta, extrem que l'actitud de la mesa i del public impedeix.¹³⁶

135 *La Renaxensa* núm. 6.555. Any xxi. 1 de novembre de 1891, p. 6.779.

136 No es produeix repressió contra els oradors, però abans de l'acte es mobilitza gran quantitat de tropa, guàrdies civils, mossos d'esquadra i inclús algun vaixell de guerra, segons informen respectivament *El Diluvio* número 207 (26 de juliol de 1886) i *El Correo Catalán* número 3.342 (29 de juliol de 1886). Després del míting, una nota del 4 d'agost de 1886 (*La Renaxensa* número 3.394) informa que la Fiscalia del Tribunal Suprem ha posat limitacions als drets de reunió, expressió i associació, fet que tota la premsa de Madrid afirma que és conseqüència del míting del Novetats que ha espanyat el govern.

El contingut del discurs de Josep-Narcís Roca serà reproduït íntegrament o en considerable extensió en diversos mitjans catalans, sobretot els més nacionalistes. Una informació publicada a *L'Arch de Sant Martí* informa que són «mils» les persones que estaran pendents de la seva publicació en els dies posteriors al míting.¹³⁷ Cal atribuir bona part del poder de seducció que té per a auditori i lectors a l'originalitat amb què planteja el problema del *modus vivendi* i també a l'abrandat nacionalisme que caracteritza el discurs. Segons pensa Roca, els catalans de 1886 no es trobaven davant d'un problema merament econòmic i material, sinó davant d'una crisi de valors nacionals. El tractament que havia rebut Catalunya en el tema del Tractat amb Londres exigia que els catalans es plantejessin seriosament la seva relació amb l'Estat. La pèrdua d'interessos materials, apunta Roca, és una conseqüència directa de la pèrdua de drets nacionals. Les respostes al problema ja no venien —opina— per vies merament materials, sinó que s'havia de buscar una via «diferent del camí dels interessos, dels prechs, de las queixas, de las protestas». El *modus vivendi* era la gota que desbordava el got de la paciència i que feia que Roca afirmés:

«Ja no podem perdre més de lo que perdém ab lo *modus vivendi*».

Segons Roca, calien solucions radicals que inclús semblaven xocar amb la principal motivació de l'acte i la línia adoptada per altres oradors. Lluny d'exigir la retirada del *modus vivendi*, Roca convida els catalans a oblidar els mercats tradicionals espanyols i a cercar solucions fora de la unitat nacional. Els aconsella que

137 Nota de *L'Arch de Sant Martí* número 172, el mateix dia del míting (25 de juliol de 1886).

cerquin sortides en l'emancipaió de Catalunya i que no esperin res de Madrid:

«No pensém mes ab mercats per nostra industria ni ab protecció aranzelaria baix la unitat nacional; baix la unitat nacional perdém pa y treball. Pensém en la vida moral y dels drets de Catalunya tant polítics i legislatius y judicials, com administratius ó económichs».

El programa del nacionalisme català és l'autèntica via que planteja Roca com a alternativa. És l'orador que més abunda, i amb més radicalitat, en aquesta línia. Contra la desesperada situació que afecta la indústria i l'economia catalanes, Roca apunta conseqüències de clar signe nacionalista:

«alsem la veu y la bandera... per la nostra independència y llibertat nacional».

Roca especifica alguns aspectes del seu ideari, diversos de clar signe independentista. En aquesta línia, reproduïx una idea que sovint esmentarà respecte a les plenes competències diplomàtiques que ha de tenir Catalunya. Demana

«las nostras cuatro barras a la porta d'embaixada á Madrid, Lisboa, Paris y á tot arreu, com Portugal; tot això ab fraternitat, aliances y pactes ab Espanya».

També cal qualificar de plenament independentista l'argument que afirma:

«No és un axioma matemàtic, ni un article de fe, ni un dogma religiós, que Catalunya pugui tornar á ser un Estat com en temps

dels comtes, y una república com l'any 750. ¿Qui posa barreras á la inmensitat del mar ó cadenas á las alas dels vents?».

Igualment significatives han de ser les referències comparatives a Polònia i Irlanda:

«Sense llibertat administrativa y política, sens independència, hem arribat ahont som: á ser Catalunya, oficial, legalment, un sol nom geogràfic com la Polònia, á ser una conquesta aborrida y trepitjada com Irlanda, á ser unas provincias artificials, despotricadas per lo més pesat, odiós y absurdo de la centralisació y la uniformitat».

No faltarà la comparació de la situació de Catalunya amb Portugal i Gibraltar que tant d'enrenou havia d'aixecar a la premsa de Madrid en els dies veniders:

«Tot lo que pensan l'Estat absolut y la seva gent per la anejió de Portugal, havem de sentirho per la independència catalana: bé acceptan y's conforman en que Gibraltar siga del inglés, ¿perque no han d'acceptar y conformarse en que Catalunya siga dels catalans com Portugal dels portugueses?».¹³⁸

Evidentment són consignes i imatges molt més associables a un míting polític de caire nacionalista que no a un acte que s'anunciava de caràcter «econòmic» com el que aparentment es proposava de fer el Centre Català. Fins i tot arriba a fer consignes clarament antieconomicistes, com quan exposa la seva preferència pel fet que els catalans siguin «pobres y lliures com los suissos

138 Guimerà repetirà la mateixa idea sobre Gibraltar en un article de 9 de novembre de 1889.

de cinch cents anys enrera». I no obstant aquesta actitud tan antimaterialista i poc economista, serà el seu discurs el que hi rebrà l'acollida més entusiasta.

Un altre aspecte original del discurs de Roca és el doble plantejament que fa sobre el paper dels espanyols en el conflicte. En línia amb la seva tendència habitual, apunta que hi ha una part del poble espanyol amb qui no hi ha d'haver cap problema. En el nou camí que planteja als catalans, el de la reivindicació dels drets, creu que molts aspectes han de ser coincidents amb aquest sector. Així afirma:

«en aquest camí 'ns trobarém al costat als demás espanyols ofesos tots per l'absolutisme del Estat».

Dels altres espanyols, en canvi, dels que neguen el proteccionisme a la indústria catalana, Roca opina que no són lliurecanvistes per política, ni per doctrina, sinó que actuen per enveja i contra Catalunya. Això el porta a concloure:

«La cuestió, donchs, es interregional y es molt més grave».

A continuació desenvolupa una línia d'argumentació que marcarà molts articles dels propers mesos. La tesi que l'inspira és que si bé el lliurecanvisme està dissenyat per «ferir» Catalunya, les qui realment en seran les primeres i més perjudicades víctimes són les altres regions d'Espanya —sobretot les agrícoles— que acabaran morint. Diu que si hi ha una conxorxa per «eliminar» Catalunya, als promotors del complot els pot sortir el clau per la cabota. En aquest aspecte, Roca també crida les regions espanyoles a lluitar contra l'absolutisme i el centralisme representat per un

govern «estrangeritzant». Malgrat tot, al discurs ha de reconèixer que moltes regions no senten el tema nacional com els catalans i «no se n'adonan tant com nosaltres». Reproduint una imatge que sovint emprà, fins i tot parla de les altres nacionalitats i regions espanyoles com a «morts que volen matar els vius, esclaus que volen encadenar al que's mou encara un xich».¹³⁹

139 De nou, aquests mots recorden la mort de Joan Maragall.

CONCLUSIÓ

¿Cal considerar un èxit o un fracàs l'obra de Josep-Narcís Roca com a terroritzador polític nacionalista i d'esquerres durant més de vint anys a la premsa catalana? Les respostes a aquesta pregunta no han concertat la unanimitat dels pocs —poquíssims— historiadors catalans que han considerat en profunditat la seva obra. Potser caldria considerar el que n'han dit els que sí han dedicat treballs a l'estudi de l'obra roquista, com ara els historiadors Jordi Llorens i Vila, Pere Gabriel, els autors de la *Història de la Catalunya Contemporània* —dirigida per Manel Risques— i, sobretot, el seu gran descobridor, Fèlix Cucurull.

Després de Fèlix Cucurull —el qual considerarem en darrera instància— qui més ha escrit sobre Josep-Narcís Roca és Jordi Llorens i Vila.¹⁴⁰ L'opinió global que en té és que la seva popularitat en vida no fou correposta amb la popularitat i el seguiment que hagués merescut després de mort: Tot i la popularitat que aconseguí, diu restà marginat i pràcticament oblidat durant moltes dècades pels corrents hegemònics del catalanisme polític. Això és del tot cert. Els intents d'organitzar un catalanisme d'esquerres sòlid al Principat no prosperarien durant almenys quinze anys, després

140 És l'autor de l'únic llibre que en tracta exclusivament: *El catalanisme progressiu*. La Magrana. Barcelona 1983.

de la seva mort, segurament degut a l'hegemonisme que exercí entretant la Lliga Catalanista, després Lliga Regionalista. Però també pesaran els errors comesos i la falta d'influència d'aquells organismes i individus que consideraven que el catalanisme havia de ser més progressista.¹⁴¹ Paral·lelament, Llorens considera que l'obra de Roca no va tenir una influència massa significativa —en termes pràctics— a l'hora de donar orientacions efectives al catalanisme i al federalisme del seu temps: Cal observar, a l'hora de valorar la seva aportació doctrinal, com malgrat les seves abundantíssimes col·laboracions en un ampli ventall de publicacions de molt diverses tendències ideològiques, el seu pensament no aconseguí d'influir decisivament en les orientacions doctrinals i tàctiques del federalisme i del catalanisme. En efecte, el Roca i Ferreras del 1873 és fonamentalment un federalista que amb la seva convicció intenta convèncer els catalanistes de *La Renaxensa* de l'oportunitat històrica, potser irrepetible, que per a Catalunya s'obria amb l'experiència federal. En canvi, el Roca i Ferreras de la Restauració és ja un catalanista que, convençut del descrèdit i inviabilitat d'aquella experiència, intenta, sobretot a partir de 1885 amb les seves nombrosíssimes col·laboracions a *L'Arch de Sant Martí*, donar a aquell moviment unes orientacions inequívocament progressistes, democràtiques i republicanes. Llorens argumenta que ni l'any 1873 ni al període 1877-1891 reeixí en aquests dos objectius: Ni en la primera els catalanistes es convertiren en entusiastes partidaris de la República Federal, ni en la segona el catalanisme es permeabilitzà dels ideals francament democràtics i populistes de Roca i Ferreras. Certament, no acon-

141 Llorens parla d'altres catalanistes que eren conscients que calia buscar el suport de les classes populars com els agrupats al Foment Catalanista o a la Lliga Obrera de Manresa, però n'apunta el fracàs. També cal parlar aquí de la gradual pèrdua d'influència del Partit Republicà Democràtic Federal i del Centre Català.

seguí de donar al catalanisme la modernitat i perspectiva de futur que li calien i així la Lliga de Catalunya primer i la Unió Catalanista després seguiren defensant un programa de regust inequívocament romàntic i amb un projecte d'organització social corporatiu amb el qual J. Narcís Roca es trobava en franca oposició. Llorens també apunta el fracàs de Roca a l'hora d'insistir en la necessitat de polititzar el catalanisme. Segons afirma —concentrant-se particularment en el període 1885-1886— Roca es plantejava com a objectius pragmàtics la participació del catalanisme en la lluita electoral, amb una entesa entre federals, catalanistes i d'altres grups regionalistes de les nacionalitats que defensessin un programa comú destinat a buscar el reconeixement de les nacionalitats, la descentralització administrativa, les Diputacions Generals, la conversió del Senat en una cambra de les nacionalitats històriques,¹⁴² el desenvolupament de les llibertats individuals, el proteccionisme, l'ensenyament de les llengües regionals i la possibilitat d'una reforma dels codis de dret civil regionals existents. Malauradament apunta Llorens els intel·ligents plantejaments de Roca i Ferreras no trobaren en els ambients catalanistes majoritaris una favorable acollida per a la seva realització.¹⁴³

A què es deuria aquest fracàs immediat? L'opinió de Llorens és que Roca és un avançat al seu temps, un incomprès. Només serà amb el pas del temps que les seves idees s'aniran obrint pas de forma efectiva: En realitat apunta Llorens el catalanisme propugnat per Roca i Ferreras era potser prematur per a la soci-

142 Una altra reivindicació plenament actual.

143 La dialèctica *propaganda-participació* electoral els enfrontà. Els de *La Renaxensa* proposarien una actitud inhibicionista; per contra, V. Almirall, J. N. Roca, N. Verdaguer, J. Pella i Forgas i L. Duran —entre d'altres— propugnaven l'adopció d'una línia més participativa.

etat catalana posterior al Sexenni Democràtic. Haurien de passar alguns anys perquè alguns dels trets més característics del seu ideari s'imposessin en les noves organitzacions del catalanisme polític. Així l'estratègia electoral caracteritzà l'actuació de la Lliga Regionalista; la defensa de la causa republicana trobà ressò en el catalanisme des de 1906 amb el Centre Nacionalista Republicà; i, en fi, la seva preocupació social impregnà la trajectòria de la Unió Catalanista presidida pel doctor Martí i Julià. Si a això apuntem la creixent tendència històrica a la unificació entre republicans i nacionalistes al llarg del primer quart de segle —procés que culminaria amb la creació de l'Esquerra Republicana de Catalunya l'any 1931— podem concloure que la llavor que havia plantat Roca no havia resultat del tot infructuosa, sinó més aviat d'efecte retardat. Seran en gran part les idees que ell propugnava les que permetran que es giri cap a l'esquerra la truita de l'hegemonisme catalanista. En aquest sentit, serà especialment significatiu el reconeixement que faran de les seves idees l'òrgan d'Estat Català —l'any 1923— i Aureli Capmany el mateix 1931.

També interessant a l'hora de considerar si l'obra de Roca representa un fracàs o un èxit són les consideracions que fa Pere Gabriel sobre la seva contribució al federalisme català.¹⁴⁴ En aquest aspecte, Gabriel parla de la forta incidència d'un personatge peculiar, important i encara poc estudiat, com és el metge J. Narcís Roca i Ferreras, el qual veu com un important impulsor d'una doctrina en el fons ja nacionalista des dels temps del Sexenni Democràtic. Qualifica la seva obra com la que venia a culminar l'autèntica tradició de Catalunya, no la de la continuïtat religiosa,

144 Pere GABRIEL. *Catalanisme i Republicanisme Federal del Vuitcents*. Dins *El catalanisme d'esquerres*. Diversos autors. Girona 1997. p.31-82.

sinó la de la permanència d'una inequívoca voluntat d'autogovern i de reforma social. Apunta Gabriel que a partir de 1875, Roca se situaria al marge del doctrinarisme —la qual cosa li conferirà, sens dubte, originalitat— però mai no perdria el seu utopisme i la seva rotunditat catalanista. Gabriel considera que la seva obra permet un triple nivell d'anàlisi, el mateix que s'ha de tenir en compte a l'hora de fer una correcta caracterització del catalanisme d'arrel popular i democràtica durant els anys de la Restauració del vuitcents. Una anàlisi que inclouria les estratègies per a una actuació i presència destacada del catalanisme d'esquerres en la vida política; la discussió sobre l'Estat a construir i el seu contingut social; i —en darrera instància— la creació d'un marc de referència cultural popular amb especials i intensos components mítics i simbòlics. En aquests objectius caldrà parlar d'una considerable influència de Roca en el sector federal, un sector que sens dubte ajudà a catalanitzar. Però també caldrà parlar d'una influència força més estesa a la societat catalana del seu temps, més enllà dels cada cop més escarransits i dividits rengles federals.¹⁴⁵ També J.A. González Casanova, en la seva obra sobre el federalisme català d'aquest període,¹⁴⁶ considera clau l'obra de Roca per definir el futur del catalanisme d'esquerres en general. Respecte als seus articles de maig-juny 1873 a *La Renaxensa*, per exemple, González Casanova opina: sense cap mena de dubte, aquí trobem els termes claríssims del catalanisme d'esquerra del primer quart de segle següent. Una opinió que hem de considerar molt significativa.

145 En tot cas, serà el Partit Republicà Democràtic Federal —com a opció política— el que no sabrà recuperar el grau d'influència que havia tingut durant el Sexenni a la societat catalana.

146 J.A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*. Barcelona. Curial.1974.

El llibre *Història de la Catalunya contemporània*¹⁴⁷ —dirigit l'any 1999 per Manel Risques— també fa una breu reflexió sobre si cal considerar un èxit o un fracàs l'obra de Roca —juntament amb la d'altres líders de l'esquerra catalana del dinou com Almirall, Vallès i Ribot i Pi i Margall— en la creació d'una esquerra catalana. El llibre considera que, com a llegat, sí van deixar una ideologia o una doctrina. Però apunta que, en canvi, no van deixar un partit polític fort. Tots ells són noms que es poden incloure apunta el llibre en una línia política republicana, catalanista, progressista, però que va ocupar una posició secundària abans de 1931, reemplaçada pel radicalisme lerrouxista. Les raons per explicar aquest eclipsament ideològic de tres dècades cal buscar-les —segons aquest llibre— en la divisió interna existent en els grups de l'esquerra catalana, en l'aparició d'un obrerisme radicalitzat i violent, i en l'acollida que trobà la demagògia lerrouxista entre unes classes populars catalanes tristament indiferents al catalanisme. Certament, són factors problemàtics que Roca ja havia profetitzat si el catalanisme hegemònic no les tingués en compte.

He deixat per al final d'aquestes conclusions la valoració que va fer Fèlix Cucurull —en diversos llibres, articles i conferències— de l'obra roquista. És la que amb més sentit global s'ha fet i, alhora, la més positiva. Hi coincideixo en gran mesura. Per comptes de parlar d'un fracàs o un èxit de l'obra roquista en base a la immediata aplicació —o no— de les seves idees en el camp polític, aquesta avaluació es basa simplement en una enumeració dels nombrosos elements ideològics introduïts per ell en el camp del catalanisme d'esquerres. Serà la manera més objectiva de jutjar

147 Editorial Pòrtic, març 1999.

la importància de l'aportació que hi fa, comparable —crec jo— amb l'aportació que fa José Martí al nacionalisme cubà o la que fa James Connolly a l'irlandès.

En aquest sentit, cal dir que no es pot menysprear la figura d'un teòric del segle XIX que ha estat el primer a parlar —des del Principat— dels Països Catalans;¹⁴⁸ el primer a fer una completa i profunda teorització actualitzada sobre la República Catalana; el primer —segons se'ns informa de múltiples fonts— a parlar de nacionalisme català; el primer a realitzar una teorització en la línia d'allò que definiríem avui com la teoria de l'alliberament nacional. Per altra banda, cal no oblidar que fou el primer en dissenyar una estratègia política —amb més o menys encert— per proclamar la República Catalana, una estratègia en certa mesura concident amb el mètode emprat per Macià l'any 1931. També cal valorar de forma molt positiva la teorització que féu al voltant d'un independentisme —matisat o no— que en cap moment no cau en actituds racistes ni egoistes, sinó que, ben al contrari, sempre manté un interès en la solució dels problemes d'altres nacionalitats —ibèriques o no— sotmeses a situacions semblants de dominació. Caldrà avaluar de forma molt especial la seva capacitat per posar la història a l'abast del coneixement popular —una autèntica obsessió— però també per treure'n arguments progressistes i vàlids per al seu temps.¹⁴⁹ També són bàsics els fonaments que basteix per a la construcció d'una visió alternativa

148 Per exemple a l'article *Catalunya Separada*, publicat a *La Renaxensa* número 19, Any III de l'1 de setembre de 1873, pàgines 217-219, on diu que els estats constituïts de Catalunya, València i Balears es podrien federar.

149 Un exemple especialment original és la referència que fa a l'independentisme històric castellà —respecte a Lleó— un precedent amb què vol justificar l'independentisme català d'avui.

de la història del catalanisme, en què es releguen en importància mites com el que representaven Aribau, els comte-reis o Montserrat, però en canvi se'n proposen i promocionen de nous com ara Narcís Monturiol, Joan Fontanella, el mestre Gaietà Ripoll, el desmantellament popular de la Ciutadella de Barcelona, la seu vella de Lleida, els remenses o —curiosament— la mateixa figura de Santa Eulàlia.

En un pla més pràctic, caldrà parlar un cop més d'aquelles idees i projectes roquistes que seran aprofitats i de vegades realitzats pels catalanistes conservadors com les exposades en diversos articles i obres seus del període 1875-1891. També cal avaluar la seva participació en episodis claus en l'evolució del catalanisme com el gran míting del Novetats (25 de juliol de 1886),¹⁵⁰ el Missatge als Irlandesos, el Missatge a la Reina Regent i els dos Congressos Catalanistes. Però també cal parlar de la seva contribució a l'hora de propugnar actituds polítiques de relleu com ara la crítica a l'apoliticisme, l'acoblament de les idees nacionalistes amb les socials, la derivació del federalisme republicà cap al nacionalisme i centenars d'iniciatives ciutadanes i catalanistes més, potenciades per ell a través dels seus articles a la premsa. Igualment cal avaluar la interpretació global que fa del tarannà democràtic i l'evolució progressista de la nació catalana i les seves gents, les quals fa entrar —per tendència natural— en uns parà-

150 Respecte a la importància d'aquest episodi, Jordi Llorens opina: L'èxit del discurs, malgrat que Roca i Ferreras, malalt, no pogué assistir a aquell acte, fou tan gran que el consagrà com un dels elements més actius i populars de l'incipient catalanisme polític. Igualment, *L'Arch de Sant Martí* número 172 (25 de juliol de 1886) informa que en publicar-se el discurs, hi havia mils de persones pendents de la seva publicació.

metres de liberalisme i rebuig a les idees totalitàries, intolerants i absolutistes. En aquest sentit resulta significatiu el desmentiment que representa el conjunt de la seva obra al tòpic —després molt estès— de la burgesia catalana com a motor del nacionalisme català, idea que desmenteix rotundament. Interessant també és la seva teorització sobre l'internacionalisme nacionalista exposada a articles com els de la sèrie *El patriotismo social*, que en alguns aspectes —com ha demostrat Fèlix Cucurull— són un clar precedent de l'internacionalisme proletari propugnat per Lenin.

En conjunt, tots aquests elements han de ser considerats com una aportació doctrinària i teòrica prou important al nacionalisme català —sobretot el d'esquerres— del segle XIX i començaments del XX. Pel que fa a l'assoliment dels objectius que ell es va fixar, potser val la pena recordar la tasca que ell mateix es va proposar de realitzar: «Quan s'obre un camí o carretera en terreny muntanyós, ferèstec i desigual, va un home amb una bandereta a la mà, molt més endavant dels enginyers i es posa a l'indret més alt i lluny que pot, a la direcció que ha de tenir el camí o carretera, per a senyalar la via que haurà de seguir i el punt on ha d'arribar. Vull ésser aquest home, aquest sentinella avançat, per al catalanisme en benefici de la llibertat general.» Potser el reconeixement d'aquesta labor que va fer no ha estat prou explícit. Ara bé, si avui hi ha un munt de gent que parla de republicanisme alhora que parla de nacionalisme català; si hi ha un munt de gent que té un patriotisme social com a ideal; si hi ha un munt de gent que sent que Catalunya és la seva única pàtria, i en volen l'alliberament a través de la creació d'un estat propi, segurament que la llavor sembrada per Josep-Narcís Roca i Ferreras no devia ser tan infèrtil com a algú pot semblar. Per això, la persistent infravaloració de l'obra de Josep-Narcís Roca i Ferreras a molts manuals d'his-

tòria catalana és un fet que només ens pot omplir de perplexitat, però que esperem aviat es corregirà en benefici de la memòria col·lectiva de tots els catalans.

ÍNDIX ONOMÀSTIC

Alfons XII	25
Alfons XIII.....	25
Almirall i Llozer, Valentí	91, 94
Apòstol Pau.....	70
Aribau, Bonaventura Carles.....	96
Bakunin, Mikhaïl Aleksàndrovitx	44
Blanch i Piera, Josep	76, 80
Bonaparte, Napoleó.....	45
Bryce, James	71
Cabot Molardos, Benvingut.....	40
Capmany i Farrés, Aureli.....	92
Carles I	16
Carles II	25
Casals, Víctor M.	40
Castelar Ripoll, Emilio	18
Cervantes Saavedra, Miguel de.....	68
Clarís i Casademunt, Pau	24
Connolly, James	95
Coroleu i Inglada, Josep	56
Cortada i Sala, Joan	56
Cucurull i Tey, Fèlix	7, 12, 14, 40, 41, 43, 44, 47, 50, 53, 89, 94, 97,
Duran i Bas, Manuel	9

Duran i Ventosa, Lluís	11, 13, 91
Emperador Guillem.....	45
Enric IV de Castella.....	21
Farnés i Badó, Sebastià	12, 13, 40, 59, 79
Felip IV d'Espanya	21
Ferram VII	25
Ferran el Catòlic	15
Folguera Duran, Manuel	40
Fontanella, Joan Pere	96
Gabriel i Faus, Pere	61, 89, 92, 93
Gladstone, William	32, 36, 38,
González Casanova, Josep Antoni	93
Guifré el Pilós	55
Guimerà i Jorge, Àngel.....	79, 85
Gurgui i Fontanills, Pere	40
Lenin, Vladímir Íltx Uliànov	26, 47, 53, 54, 60, 97
Llorens i Vila, Jordi.....	11, 12, 13, 89, 90, 91, 96
Lluís XIII de França	21
Mañé i Flaquer, Joan.....	32
Maragall i Gorina, Joan.....	87
Martí i Julià, Domènec	92
Martí I l'Humà.....	25
Martí Pérez, José Julián	95
Millet, Joan.....	40
Monturiol i Estarriol, Narcís	96
Moret Prendergast, Segismundo	71
Muntanyola, Pere.....	10, 68
O'Brien, Richard Baptist	39
O'Donnell y Jorris, Leopoldo.....	45
O'Sikley, Edward.....	41
Padrós, Eduard	40

Parnell, Charles Stewart.....	31, 32, 39, 40, 41,
Pascual i Casas, Eusebi	56
Pella i Forgas, Josep.....	56, 91
Pi i Margall, Francesc.....	49, 50, 61, 94
Prat de la Riba, Enric	5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 55, 68
Proudhon, Pierre-Joseph	49, 50
Reina Anna d'Anglaterra	21
Renat de Provença.....	21
Ripoll, Gaietà.....	96
Risques Corbera, Manel	89, 94,
Romaní i Puigdengolas, Joan.....	32, 38
Rovira i Virgili, Antoni.....	13
Savigny, Friedrich Karl von.....	9, 11
Serra i Sulé, Joan	40
Tona i Nadalmai, Abelard	10
Torras i Bages, Josep	9
Vallès i Ribot, Josep Maria	61, 94
Verdaguer i Callís, Narcís	91

ÍNDEX D'ORGANITZACIONS

Ateneu Obrer	72
Centre Català	23, 71, 72, 75, 76, 79, 85, 90
Centre Escolar Catalanista.....	13
Centre Nacionalista Republicà.....	92
Comissió de Bascongades.....	65
Esquerra Republicana de Catalunya	14, 92
Estat Català	23, 92
Foment Catalanista	90
Foment de la Producció Espanyola.....	72
Home Rule Party	31
Lliga de Catalunya	21, 90, 91
Lliga Obrera de Manresa	90
Lliga Regionalista.....	90, 92
Partit República Democràtic Federal	90, 93
Unió Catalanista	91, 92

ÍNDIX DE PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

Avenç.....	12
Diario de Barcelona.....	75
El Barcelonés	78
El Correo Catalán	82
El Diluvio	8, 15, 23, 33, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 73, 76, 78, 82
El Federalista.....	57, 61, 70, 74, 77
El Imparcial.....	78
El Sabadellés.....	22
La España Regional	32, 38
La Federación	44
La Ilustració Catalana.....	73
La Independencia	43, 45, 46, 47, 49, 52, 53, 56,
La Publicidad.....	33, 34, 61, 76,
La Reforma de Madrid.....	32
La Renaxensa.....	8, 55, 56, 59, 61, 68, 72, 73, 74, 79, 82, 90, 91, 93, 95
La República	81, 82
La Vanguardia	74, 76, 77, 78,
La Veu de Catalunya	9

L'Arch de Sant Martí....	2, 8, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 35, 38, 39, 40, 41, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 83, 90, 96
Revista Catalana	8, 33
The South Wales News de Cardiff.....	66

Josep-Narcís Roca i Ferreras (Barcelona, 1834-1891)

Destaca especialment pels seus estudis sobre la qüestió nacional catalana, quan, l'any 1871, elabora la primera teorització coherent al respecte. Cal remarcar el fet que és el primer en vincular justícia social amb llibertat nacional i que utilitza l'expressió Països Catalans.

Fou acusat de «delicte de rebel·lió per mitjà de l'impremta» pel contingut del article «Dos procediments per a l'emancipació» que escrigué l'any 1878. L'any 1886 es va dictar un altre cop acte de presó contra ell i va haver de comparèixer davant els tribunals, per un article que es titulava «Ni espanyols ni francesos».

De professió fou farmacèutic i metge. A més va ser membre de l'Acadèmia Médico-Farmacèutica i soci honorari del Col·legi de Farmacèutics de Barcelona.

Toni Strubell i Trueta (Oxford, Anglaterra, 1952)

Professor al Departament de Turisme de la Universitat de Deusto. Ha organitzat cursos a la Universitat Catalana d'Estiu i sobre traducció a l'Escola Oficial d'Idiomes. És col·laborador d'una gran varietat de periòdics. Actualment és coordinador de la Comissió de la Dignitat i de l'Associació Lluís Companys Batzordea. El 2002 va rebre la Creu de Sant Jordi. Ha estat autor del llibre *Josep-Narcís Roca i Ferreras i l'origen del nacionalisme d'esquerres*.

